

Eén Wereld

Jaargang 47, nr 1 - Voorjaar 2022 - Prijs €6,95

ALV 16 april

Colofon

Het blad Eén Wereld verschijnt twee keer per jaar (voorjaar en najaar) en is een uitgave van de Wereld Federalisten Beweging Nederland (WFBN).

Iedere Aardbewoner heeft recht op welzijn en welvaart. De WFBN, in 1948 opgericht, streeft naar een duurzame en democratische wereldrechtsorde, met respect voor de rechten van de mens. Zij benadrukt door middel van het vragen van aandacht voor wereldwijde problemen de noodzaak tot internationale samenwerking en versterking van de Verenigde Naties op federale basis.

De WFBN is verbonden met de Citoyens du Monde en aangesloten bij de World Federalist Movement.

Kantooradres: Laan van Nieuw Oost-Indië 252
2593 CD Den Haag, telefoon: 070-3478196

Raad van advies:
dr. B. Azizi, prof. dr. Th. van Boven,
dr. W.F. van Eekelen, Jan P. Juffermans,
prof. dr. J.P. Pronk.

Bestuur: bestuur@wfbn.nl
Voorzitter: Frans Micklinghoff, 070 5114215
Vicevoorzitter: Ton Macel, 070 3585481
Secretaris: Carel Tielenburg, 06 38292306
Penningmeester: Emile van Essen, 06 19252628
Internationaal secretaris: Marjolijn Snippe, 0321 848782
Bestuursleden: Davy Foss, Frans Vermeulen.

Eindredactie Eén Wereld:
Frans Micklinghoff en Marjolijn Snippe,
met dank aan
Rob Moerbeek en Frans Vermeulen.
Deadlines voor inzending kopij (redactie@wfbn.nl)
Najaarseditie 2022: 15 augustus 2022
Voorjaarseditie 2023: 15 februari 2023

WFBN-lidmaatschap: €25,- per jaar

Bank: Wereld Federalisten Beweging Nederland
IBAN: NL73INGB0000009764 en BIC: INGBNL2A

Kamer van Koophandel Amsterdam:
V 530085 ISSN 1871-2754

Inhoud

Colofon	2
Voorwoord	3
Uitnodiging ALV zaterdagmiddag 16 april	3
Kijk naar Frankrijk!	4
Het slechte nieuws	6
Federalisme en Tora	7
Goed en slecht nieuws	9
Macht en gezag	11
Verlenging coronapas	14
Representatie	15
Rechtvaardige wereldorde	16
In memoriam Edward Figee	17
In memoriam Wouter ter Heide	18
In memoriam Edy Korthals Altes	19
Boekbespreking "Van tijd naar tijd"	20
Oorlog of vrede	21
Tolstoj - Nederlands Indië	22
Duurzame doorbraak	23
Hugo de Groot en de Verenigde Naties	24
CUNCR-verklaring over de oorlog in Europa	25
Grensoverschrijdend gedrag	26
Collectief boekhouden	27

De Stichting Steunfonds voor en van de WFBN is een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI). Voor giften of legaten aan de WFBN in het kader van de ANBI kunt u contact opnemen met het secretariaat van de WFBN.

Foto voorpagina: J. Lee op Unsplash

Bijdragen graag in digitale vorm aanleveren, bij voorkeur vergezeld van passende illustraties. Als de redactie ingrijpende wijzigingen of bekortingen van artikelen noodzakelijk acht, geschiedt dit in overleg met de auteur. Over weigering tot publicatie van ingezonden bijdragen wordt niet gecorrespondeerd. Niets uit deze uitgave mag op welke wijze dan ook worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt zonder voorafgaande toestemming van de uitgever. Auteursrecht blijft berusten bij de auteurs.

Voorwoord van de voorzitter

Op het moment van het schrijven van dit voorwoord worden tal van maatregelen in het kader van de bestrijding van het coronavirus (en dan speciaal de omicron-variant) versoepeld. Maar de besmettingscijfers zijn en blijven hoog. Soms tot 70.000 a 100.000 besmettingen per dag! Een besmetting met het virus bij onze leden, en speciaal onze oudere leden, alleen maar omdat we nu eenmaal jaarlijks een Algemene Ledenvergadering moeten houden, willen wij absoluut niet. Dat is de belangrijkste en de enige reden dat we, ook al worden tal van maatregelen versoepeld of afgeschaft en lijkt het gevaar geweken, toch géén fysieke bijeenkomst hebben voor onze Algemene Ledenvergadering, maar in de plaats daarvan een zoom-vergadering houden. Nadere gegevens vindt u onderaan deze pagina.

Pas wanneer de besmettingscijfers aanzienlijk zijn gedaald en de kans op besmetting piepklein is geworden achten wij het verantwoord weer bijeenkomsten te houden waarop u 'in levenden lijve' de andere actieve leden van de Vereniging WFBN kunt ontmoeten, in de ogen kunt kijken en met hen van gedachten kunt wisselen. Wellicht gaat dat de najaarsbijeenkomst worden. 'Geduld is een schoone saeck' zou vader Cats hebben gezegd en slaat in dit geval overduidelijk op deze pandemie die de wereld nog wel even zal teisteren.

Ondertussen zit het bestuur niet stil. Werkt harder dan ooit tevoren om zo goed als mogelijk uit deze periode te komen. Want we willen méér leden, meepraten over de toekomstige vormgeving van het bestuur van deze Aarde en we willen bovenal dat onze stem duidelijk wordt gehoord. Want we hebben een toekomst te winnen ... of moeten we verder zo doorstropelen op weg naar een fatale catastrofe?

Mogen daarom de artikelen in deze uitgave van ÉÉN WERELD u aan het denken zetten, argumenten leveren voor de discussies en inspireren voor ACTIE. Want federaliseren is, hoe we het ook wenden of keren, een werkwoord! Laten we samen, geïnspireerd door daadwerkelijke onbaatzuchtige naastenliefde op weg gaan naar ÉÉN WERELD waar rechtvaardigheid, verdraagzaamheid en vrede heerst. Ja, we hebben een ideaal. Maar naast idealisten zijn we ook realisten. Want slechts via wereldfederalisme komen we tot de echte oplossingen voor de vele problemen waarmee de mensheid zich heeft opgezadeld.

Frans H. Micklinghoff

Uitnodiging ALV van de WFBN – zaterdag 16 april

Het WFBN-bestuur nodigt de leden van harte uit op de Algemene Ledenvergadering van de WFBN. We vergaderen van 14:00 - 16:00 uur via zoom, en bespreken dan de gebruikelijke zaken zoals de goedkeuring van de concept-notulen van de ALV 2021, het jaarverslag 2021 en het financiële verslag 2021; we verkiezen de kascommissie 2022, en we bespreken en accorderen het jaarprogramma 2022, en de begroting 2022 van onze vereniging. Als u zich aanmeldt via wfbn@wfbn.nl ontvangt u een zoomlink waarmee u kunt deelnemen aan de vergadering. Via hetzelfde e-mailadres kunt u de relevante stukken en de agenda opvragen. We zien u graag en zoeken de verbinding!

Nederland, kijk meer naar Frankrijk!

Wim van Eekelen (1931) is lid van de Raad van Advies van de WFBN. Hij was o.a. minister van Defensie, en secretaris-generaal van de West-Europese Unie.

Het jaar 2022 wordt heel belangrijk voor Europa en voor de rol die de Europese Unie daarin kan spelen. We zijn helaas nog ver weg van *One World* en de kans op militair ingrijpen van Rusland is plotseling toegenomen, na jaren waarin Poetin leek zich aan te passen aan nieuwe realiteiten. Nu heeft hij een serie onaanvaardbare voorstellen gedaan die neerkomen op een nieuwe Russische invloedssfeer in Oost-Europa. Oekraïne mag niet lid worden van de NAVO en troepen van bondgenoten moeten weg uit Oost-Europese landen en daar ook niet oefenen. Die eisen werden gedaan aan de NAVO en de VS, maar niet aan de Europese Unie en ook niet aan Oekraïne. Daarmee is de NAVO in het algemeen en defensiepolitiek in het bijzonder opnieuw in de schijnwerpers gekomen, nadat eerst de VS prioriteit leken te geven aan de relatie met China. Ook voor Nederland, dat twee decennia lang meer met vredespolitiek in de wereld bezig is geweest, gaat het nu weer vooral om eigen veiligheid. Dat geldt voor heel Europa. Zo wordt in Finland en Zweden, beide lid van de EU, gesproken over NAVO-lidmaatschap. Niet dat dat snel te verwachten is, maar wel een verschil met de Koude Oorlog toen Finland van Moskou nergens lid van mocht worden.

Die NAVO-discussies waren niet steeds even sterk. Men vergat dat de Krim in de Sovjettijd niet bij de Oekraïne gerekend werd en door Khroeshchev als gift aan Kiev was gedaan. In 2015 bemiddelden Merkel en Hollande bij het Minsk-II-akkoord tussen Poetin en Porosjenko, waarbij de Donbas-republiekjes als autonome eenheden in een federaal Oekraïne zouden terugkeren. Daar is niets van terechtgekomen. Meer recent was in het Westen een hoofdargument dat een land vrij moet kunnen beslissen zich bij de NAVO aan te sluiten. Dat is waar, maar men vergeet dat de NAVO ook zelf unaniem moet besluiten wie als lid op te nemen. En dat is voor Oekraïne niet gebeurd. Integendeel, er was tot nog toe geen voorstel tot uitbreiding en de kans op unanimiteit hiervoor is zeer twijfelachtig. Alleen wil niemand dat openlijk erkennen. Wel nuttig was om in de weer tot leven geroepen *NATO Russia Council* over vertrouwen bevorderende maatregelen te kunnen spreken. In de NRC (26/1) vond Luuk van Middelaar "Oekraïne een tijd neutraal, zo schokkend is dat niet".

De EU-landen doen in NAVO-verband mee aan de discussie over Rusland, maar niet als Europees blok. Dat geeft misschien enige speelruimte, zoals voor het Italiaanse en Duitse bedrijfsleven, om de desastreuze effecten van een dreigende oorlog in Moskou te onderstrepen, maar toch zou gezamenlijk Europees optreden beter zijn. Te meer omdat het effect van economische sancties op Moskou aanvankelijk is overschat. De financiële positie van Poetin is sterk, met verdubbeling van wat zijn jaarlijkse begroting nodig heeft. Gestegen olie- en gasprijzen maken die nog beter. In de *Financial Times* van 28 januari schreef Edward Luce al dat er weinig redenen waren om te denken dat dreiging van financiële sancties Poetin tot andere gedachten zou brengen. De gevoeligheid van de Russische energiesector ligt meer in de *joint ventures* met buitenlandse bedrijven en daaraan gekoppelde internationale technologie en expertise. Zo heeft Total een grote investering in het noordelijke schiereiland Yacral.

Ook in het Westen bestaat twijfel of President Biden zijn krachtige houding kan volhouden. In november komen de tussentijdse verkiezingen in de VS, die helaas een gespleten land zijn geworden en waar de kans op herverkiezing van Trump in 2024 vrij hoog wordt aangeslagen. Allemaal redenen om toch te blijven werken aan een duidelijke Europese positie.

Op 10 en 24 april worden presidentsverkiezingen in Frankrijk gehouden, waar de Europese koers van Macron op het spel staat en daarmee onze kans om voortgang te boeken met Europese integratie. Het programma van zijn waarschijnlijk belangrijkste tegenstandster, mevrouw Pécresse, wijkt minder af dan de extreemrechtse rabiaten waar hij de vorige ronde van won, maar mist toch zijn Europese elan.

President Macron is het eerste halfjaar van 2022 tevens voorzitter van de EU-Raad van Ministers en heeft die combinatie al benut voor een krachtig pleidooi voor de EU om het Schengenverdrag aan te vullen met periodieke ministeriële zittingen voor een coherent controlebeleid over onze externe grenzen. Daarmee herhaalde hij zijn pleidooi van 2017 voor diepere defensiesamenwerking, maar scherpte het aan met een sterker anti-immigratiebeleid dat in de komende Franse verkiezingen zeker een rol speelt. In 2017 bepleitte hij een Europees groeimodel met opleiding en investeringen in hightech-industrie, nu was hij specifiek en noemde semiconductors (halfgeleiders), batterijen voor elektrische auto's, waterstof en *cloud computing*. Frankrijk zou zich eveneens inspannen voor de inmiddels in Brussel aanvaarde *EU Digital Market* en daarbij behorende *Digital Services Act* gericht op eerlijke concurrentie en het vermijden van bovenmatige overheersing van grote platforms als Google.

Ons nieuwe kabinet treft een grotendeels nieuwe situatie aan: Rusland dreigend. Amerika onzeker en aanvankelijk vooral geïnteresseerd in China, maar nu weer terug in Europa en bereid troepen te sturen. De Europese Unie, economisch sterk met een effectieve Commissie, maar militair zwak en verdeeld. Twee jaar geleden noemde ik het 'voorhoedemodel' van defensiesamenwerking als mogelijkheid, met een A- en B-status waarin niet alle lidstaten terstond met alle activiteiten zouden meedoen. Helaas was toen al duidelijk dat dit model – vooral door de Duitse wens zo veel mogelijk landen te laten deelnemen – verslapt werd door deelname al toe te staan met slechts één samenwerkingsproject. Toch heeft dit model recent weer aandacht gekregen en zou door Macron kunnen worden opgepakt. Vraag blijft dan wel in hoeverre grensbeveiliging zal leiden tot integratie van eenheden. Nederland ligt voor met de integratie van onze marine met België en een landmachteenheid met Duitsland. Multinationale grensbewaking is zeker mogelijk, maar zal in vreedstijd toch meer een politietak zijn. Daarnaast zou dan een snel inzetbare multinationale militaire eenheid kunnen staan die overal langs de grens inzetbaar wordt, dus voor de landmacht in het Oosten (waar militaire veiligheid en migratie samenvallen) en voor de marine vooral in het Zuiden, en met overal waarschuwing door de luchtmacht. Dat is een andere aanpak dan van de laatste 30 jaar, waarin militair optreden meer gericht was op stabilisatie buiten Europa dan op de veiligheid van ons eigen grondgebied. Noem het voorlopig geen 'Europees leger' want dat maakt mensen schichtig. Bovendien hebben nationale eenheden ook andere taken, zoals bijstaan van het landsbestuur en in VN-operaties. De 5000 man waarover nu wordt gesproken voor de EU zou wel erg karig zijn. Los van het aantal is het nodig in Brussel duidelijke bevoegdheden vast te leggen voor taken, planning en uitvoering: wie doet wat, wanneer, met wie en met hoeveel? Tevens is een vorm van meerderheidsbesluiten onmisbaar voor snelle acties. Misschien zou een A- en B-groepering de besluitvorming makkelijker maken.

Opmerkelijk is hoe goed de relatie Macron – Biden thans is (na een korte rel over een Amerikaanse leverantie aan Australië ten koste van Frankrijk). De hoofdredacteur van *Le Monde* schreef in de *Financial Times* van 4 februari "France's relationship with the US has rarely been so good". Met name in de Oekraïense crisis. Macron spreekt niet meer over 'strategische autonomie' maar over 'strategische soevereiniteit', een term die ook door de Duitse regering gebruikt wordt. Een versterkte Europese defensie behoeft geen afbreuk te doen aan de NAVO, maar zal wel tot nieuwe taakverdeling leiden. Veel zal afhangen van ontwikkelingen in de VS. Een overwinning van Trump in november en zeker in 2024 zou desastreus zijn, maar een sterkere Europese rol past in het beleid van Biden. Uiteraard moet die in goed overleg met de NAVO vorm krijgen. Hoofdpunt blijft dat versterkte Europese capaciteiten ook voor de NAVO van groot belang zijn en Amerikaanse instemming zullen hebben.

Persoonlijk zou ik bereid zijn tot veel diepere integratie. Niet iedereen hoeft alles te willen doen. Specialisatie zou kosten besparen, maar brengt wel afhankelijkheid van anderen mee en vergt dus vertrouwen in de partners en een gemeenschappelijke planning die rekening houdt met vele belangen. Los van nationale veto's. Frans-Duitse samenwerking acht ik essentieel voor succesvol Europees beleid. Het nieuwe Duitse kabinet lijkt bereid tot harder optreden tegen Rusland, maar krijgt in de binnenlandse politiek een groot energieprobleem. Kan het naast het verminderen van olie en gas nog zonder atoomenergie? Macron is daar duidelijk over en wil in Frankrijk acht nieuwe atoomcentrales bouwen, de eerste in 2028. Frankrijk krijgt nu al 70% van de elektriciteitsbehoefte uit kerncentrales en heeft daardoor nu al minder last van de gestegen energieprijzen.

Nederland is Europees geworden en zal dat hopelijk blijven. Dat vergt nauw contact met Frankrijk, ook al is hun terminologie voor ons soms wat overtrokken. Van het nieuwe Duitse kabinet hebben wij nog weinig gehoord. Het lijkt bereid tot krachtiger maatregelen tegen Rusland in geval van militaire actie tegen Oekraïne, maar tot dusver blijft Scholz heel voorzichtig in de relatie met Rusland, net zoals zijn voorganger Merkel. Recent heeft Scholz zijn Europese collega's ontmoet, maar zijn redevoering kon niet meer in dit artikel worden opgenomen.

Dit artikel werd op 12 februari ingediend bij Eén Wereld (red.)

Photoholgic op Unsplash

Het slechte nieuws

door Frans Micklinghoff, WFBN-voorzitter

Nederland steunt Oekraïne met 3000 helmen, 2000 scherfvesten, 100 snippergeweren, 30.000 stuks munitie, 30 metaaldetectoren en twee robots om mijnen op te sporen. Dat besluit werd op 19 februari genomen. Op 23 februari steken de Russische troepen de grenzen over en de Nederlandse hulpgoederen zijn nog in Nederland. Niet dat de helmen, geweren en scherfvesten veel in de weegschaal zouden hebben gelegd in de strijd. Want die strijd is er een van een muis tegen een olifant. Rusland heeft 12.270 tanks tegen Oekraïne 2105, pantservoertuigen 26.831 tegen 6999, artilleriestukken 18.497 tegen 3721 en gevechtsvliegtuigen 972 tegen 70. De strijd is dus behoorlijk ongelijk.

Poetins motieven

Oekraïne is ongeveer zo groot als Frankrijk en telt tegen de vijftig miljoen inwoners. De strijd is echter ook een onmogelijke, want tegen iedere regel van het internationaal recht (maar dat maakt in Moskou geen enkele indruk) en vooral tegen iedere logica. Oekraïne is al jaren een zelfstandige soevereine democratische staat en vormde voor het Rusland van Poetin nog voor geen millimeter een bedreiging. Zo'n staat respecteer je en ga je niet zomaar bezetten.

De echte reden waarom Rusland over de grenzen van Oekraïne dendert (notabene Poetin noemt de inval een 'vredesmissie'!) is alleen maar omdat Poetin een soort *cordon sanitair* rond Rusland wil. Een *cordon sanitair* van vazalstaten zoals dat er lag rond Rusland vóór de val van de Berlijnse muur. Waarschijnlijk met in het achterhoofd dat Napoleon ooit met een gigantisch leger oprukte naar Moskou, en daarna Hitler, die dacht dat hij ook even zo door kon wandelen naar Moskou. Zowel Napoleon als Hitler kwamen echter niet tot aan de poorten van Moskou. Misschien wil Poetin alleen maar een aantal vazalstaten om zich heen als willig afzetgebied of om hem wat meer *grandeur* te geven? Wie zal het zeggen? Zeker is dat je een zelfstandige soevereine staat niet mag en moet aanvallen. De vraag is nu hoe dit ongewisse avontuur gaat aflopen.

Waarschijnlijk is de reden voor de inval dat Poetin niet een geslaagde, op het westen gerichte democratische staat als nabije buur wil hebben. Want zou Oekraïne economisch en sociaal een succes worden met een voortdurende stijging van de welstand, dan zouden de Russen wel eens op de gedachte kunnen komen dat naburige voorbeeld na te volgen en Tsaar Vladimir P. in te wisselen voor een meer democratische regering.

Beter nieuws?

Tussen al het slechte nieuws zijn er enkele lichtpuntjes te ontdekken. Laten we eerst even in de geschiedenis duiken. Met de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog nog op het netvlies werden de Verenigde Naties opgericht, kwamen zes Europese staten bijeen (de drie Benelux-staten, plus Frankrijk, West-Duitsland en Italië) en vormden de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS), gevolgd door Euratom en uiteindelijk werd de Europese Economische Gemeenschap opgericht die we nu de Europese Unie noemen (met zetels in Brussel, Luxemburg en Straatsburg, en met enkele speciale organisaties, zoals de Europese Centrale Bank in Frankfurt,

het Europees Gerechtshof in Luxemburg, enz). Op het gebied van rechtspraak inzake de Mensenrechten werd de Raad van Europa (RvE) opgericht met een gerechtshof (EuGH) in de plaats Straatsburg. Op defensiegebied sloten meerdere landen een pact voor de organisatie, die we kennen als de NAVO/NATO/OTAN (met zetel in Brussel). Al deze organisaties (EU, Raad van Europa, NAVO) werden opgericht omdat men begreep, zo vlak na de Tweede Wereldoorlog, dat er samengewerkt moet worden wil men de vrede en stabiliteit in Europa bestendigen tot in lengte van jaren. En 75 jaar lang hebben we vrede in Europa gehad. Tot de dag in februari 2022 waarop de Russische tanks en soldaten de zelfstandige, democratische en soevereine staat Oekraïne binnenvielen. Omdat Oekraïne geen lid van de NATO is, gaat in dit geval artikel 5 niet op: een aanval op een van de lidstaten van de NAVO wordt gezien als een aanval op alle. Voor het eerst sinds 75 jaar hebben we nu een oorlog van een soevereine staat tegen een soevereine staat op Europees grondgebied! Wanneer de stofwolken optrekken (over een paar maanden) zullen de dames en heren van de EU, NAVO en RvE ongetwijfeld nadenken waarom het zover had kunnen komen. Indertijd zorgde de dreiging van het communistisch Rusland met een ring van vazalstaten om zich heen achter een IJzeren Gordijn ervoor dat die Europese Samenwerking van de grond kwam. Ongetwijfeld zullen de Europese politici zich afvragen of die broze Europese samenwerking (denk aan Brexit en in navolging daarvan de soms opklinkende geluiden van Nexit) niet wat beter in elkaar gestoken kan worden. Overigens is het de vraag of deze door Poetin begonnen oorlog tegen een nabuurstaat wel in korte tijd zal zijn beëindigd. De verwachting is dat de Oekraïners overgaan op een soort nog niet eerder vertoonde stadsguerilla en met stokken en Molotovcocktails de Russen het leven maandenlang zuur zullen maken. Zeker is dat we over drie, vier of tien jaar zullen beseffen dat door deze inval en oorlog tussen twee Europese staten het toneel van de wereldpolitiek belandde in een totaal nieuwe fase. De kaarten worden op dit moment en de komende maanden geschud. Afgezien van een komende gierende inflatie gaat het er nu om het hoofd koel te houden en weloverwogen stappen te nemen. De zelfstandige soevereine staten Moldavië en Georgië zouden wel eens de volgende staten kunnen zijn die Poetin wil opslokken. Hoe staan we dan in de strijd? En dan te bedenken dat Poetin de knop kan indrukken waardoor atoombommen kunnen worden gelanceerd. We wandelen wankelend langs de rand van de afgrond.

Federalisme en Tora

*Frans Vemeulen,
WFBN-bestuurslid*

Federalisme is een oeroud fenomeen, vaak niet herkend en dus ook niet verwoord. Dat hoeft ons niet te verbazen: de dingen in onze wereld zijn er nu eenmaal eerder dan hun namen. Namen zijn etiketten die op zaken worden geplakt, soms raak, soms mis. Confederalisme bestond al in de oudheid in de vorm van pogingen om een al te groot rijk in min of meer zelfstandige regio's op te delen. Het universele fenomeen dat hiermee het licht zag heet 'subsidiariteit', dat is: problemen moeten worden opgelost op de plaats waar ze zich voordoen, terwijl problemen die zich voordoen in een groter gebied en die plaatselijk niet kunnen worden opgelost, uitbesteed moeten worden aan een hogere bestuurslaag.

Het fenomeen deed zich voor het eerst voor bij volken die zich blijvend vestigden in een vruchtbaar gebied. In zo'n situatie deed al gauw het recht zijn intrede door middel van een aantal afspraken, verzameld in een codex, terwijl het recht van volken onderling lang op zich liet wachten. Oorlog voeren was de normale manier om geschillen te beslechten. Toch moeten er ook in de oudheid al mensen zijn geweest die vonden dat je beter in vrede kon samenleven. Het zijn de vredestichters geweest die zich - al ver vóór onze jaartelling - gingen verdiepen in wat later een "grondwet" ging heten: een aantal afspraken waarin het belang van allen werd vergeleken met en afgewogen werd tegen het belang van individuele mensen. Vrede was in dat grijze verleden al net zo kwetsbaar als het nu helaas nóg is!

Dit artikel wil daar wat meer zicht op geven en tevens het raakvlak beschrijven met de Tora[1] als voorbeeld van wat zo'n - in onze ogen primitieve - grondwet wilde bereiken.

Er zijn in de geschiedenis van de mensheid talloze voorbeelden van het sluiten van overeenkomsten, waarin iets van federalisme, ofwel subsidiariteit, is te zien, zonder dat deze termen werden gebezigd.

Men sprak dan meestal van 'het sluiten van een verbond'. Wij zouden het 'confederaliseren' noemen, met het oog op een poging om de vrede te waarborgen.

Een frappant voorbeeld is een gebeurtenis rond de figuur van Cyrus II, ook Kores genoemd. Deze Perzische vorst, met zijn "wet van Meden en Perzen", wilde af van het voeren van oorlogen. Hij regeerde in Babylon rond 600 v.C.[2], waar in die tijd talloze slaven werk verrichtten, die zijn voorgangers, de Babyloniërs, gevangen hadden genomen. Cyrus II verleende deze 'buitenlandse' werkrachten vrijheid, op voorwaarde dat zij en hun nakomelingen teruggingen naar hun geboortegrond met een mandaat. Zij mochten namelijk daar hun eigen gewoonten en wetten handhaven, mits deze overeenkwamen met de Perzische "grondwet", een persoonlijke wilsbeschikking van de Perzische vorst. Deze vrijgelaten slaven werden in feite ambtenaren binnen het Perzische Rijk. Ook Joodse vrijgelaten slaven, waaronder schriftgeleerden en leden van de Joodse priesterkaste, mochten terugkeren naar Judea, rond Jeruzalem, om daar orde en gezag te gaan herstellen. We schrijven dan 538 v.C. De Joodse rechtsgelerde Nehemia trad op als landvoogd en Esra als hoofd van de priesterkaste. Deze twee leiders voerden een verbeterde versie van de Joodse Mozaïsche wet in: de Tora. Het is een oeroude tekst die je nu nog kunt lezen in het boek Deuteronomium (Dt) van de Bijbel. Letterlijk betekent Dt: "tweede wet", niet met de bedoeling om de oude Mozaïsche wet te vervangen, maar om deze juist te vervolmaken, te 'moderniseren' zouden wij zeggen. De bewoners die in Judea leefden en die dus de Babylonische gevangenschap niet hadden meegemaakt, dachten dat Nehemia een koning zou gaan aanstellen, naar 'oud-joods' gebruik. Maar Nehemia en Esra stichtten tot hun niet geringe verbazing geen koninkrijk, maar een "republiek", althans zo zouden wij dat noemen. Een monarchie staat aldus haaks op de Tora! In deze gebeurtenis kun je al iets zien van wat in onze tijd 'federaliseren' genoemd kan worden: Cyrus II bleef de leider van het Perzische Rijk, maar de plaatselijke gezagsdragers kregen de opdracht om wet en orde naar eigen inzichten en goeddunken te regelen en te handhaven, een duidelijk signaal dat het beginsel van 'subsidiariteit' beslist geen nieuw bedenkfel is, maar voortspuit uit wat mensen van alle tijden en alle plaatsen werkelijk nodig hebben als het gaat over een juiste menswaardige politiek.

Een Duitse bijbelgeleerde met een Nederlandse naam, Ton Veerkamp, heeft in zijn boek *Deze wereld anders* een hoofdstuk gewijd aan de 'Torarepubliek'[3]. Deze vorm van bestuur, gestoeld op de Joodse wet, heeft het niet lang uitgehouden, want juist wat goed en heilzaam is, blijkt in onze wereld vaak ook kwetsbaar en gemakkelijk te vervangen door iets dat sterker lijkt: het werken met geweld.

Toen de Hellenen (= Grieken) op instigatie van Alexander de Grote (!) (356- 323 v.C.) de volken in het Midden-Oosten hun cultuur oplegden, was het snel gedaan met de Tora. Zijn opvolgers, waaronder de Seleuciden, hebben het systeem van Cyrus II en Alexander de Grote

nog een tijd gesteund, met name Antiochus III. Maar diens zoon Antiochus IV (bijgenaamd: Epiphanes, de Openbaring!) kende geen pardon en legde overal in zijn gebied de Hellenistische cultuur dwingend op aan de inheemse volken. Later kwamen de Romeinen in datzelfde gebied het nog eens dunnetjes overdoen met het opleggen van de *Pax Romana* aan de onderworpen volken. Opstandelingen werden gekruisigd: dat was de Romeinse manier van ordehandhaving, geen eigen uitvinding overigens.

De Tora

Deze is gebouwd op slechts één kenmerk, namelijk de gelijkwaardigheid van alle mensen. Deze gelijkwaardigheid is zowel de basis als de zin van de feitelijke ongelijkheid van mensen, die allen kwetsbaar, behoeftig, beperkt en relationeel zijn, de een meer dan de ander. Op grond van die gelijkwaardigheid en die vier subkenmerken worden eigendom en verdiensten niet erkend. Bezit daarentegen wordt wel erkend, maar dan op basis van verdeling, niet op basis van verwerving. Verworven bezit staat haaks op de Tora. Maar verdeeld bezit is nodig om de gemeenschap zo effectief mogelijk draaiende te kunnen houden. Het bezit is nodig om je bijdrage te kunnen leveren aan de gemeenschap[4].

Nu zijn er mensen die denken dat de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (Parijs, 10 december 1948) eveneens uitgaat van de gelijkwaardigheid van mensen. Helaas is dat niet het geval, want de consequenties van die gelijkwaardigheid worden in de UVRM niet erkend. Dat komt omdat de UVRM verworven eigendom erkent en eigen verdiensten. Van verdeling komt dan ook niets terecht en de armoede in de wereld neemt alleen maar toe. Rutte I, II, III en IV (!) bijvoorbeeld, acht verworven en dus zelf (!) verdiend eigendom het meest heilige dat er op de wereld bestaat! Het lezen van Deuteronomium, waarin de Tora wordt uitgelegd, vraagt dan ook zorg en aandacht. Als je bijvoorbeeld de decaloog (tien geboden) leest, dan moet je uitgaan van het verbod op verworven eigendom en verworven verdiensten. Doe je dat niet, dan lees je de tekst hopeloos verkeerd.

De "zwakte" van de Tora komt niet op het conto van de Tora zelf, maar op rekening van de meeste mensen die kost wat kost vasthouden aan verworven eigendom en verworven verdiensten, zelfs als ze zich afhankelijk maken van een werkgever.

Kortom: volgens de Tora behoort alle eigendom toe aan de gemeenschap en wel ter verdeling van het bezit naar behoeften, waaronder de mogelijkheid om je voor de samenleving in te kunnen zetten, zonder angst te hebben voor het verlies van je bestaanszekerheid.

Zoals eerder hierboven vermeld hebben de Grieken (= Hellenen) en Romeinen korte metten gemaakt met de Tora, die zij "onmenselijk" en "mensonwaardig" achtten. Hun eigen ideeën over een gezonde samenleving vonden zij wél overeenkomen met wat des mensen is, ook al moesten die ideeën met een reeks van oorlogen en dus van ontelbare slachtoffers worden onderstreept. En dat

gaat nog steeds zo: het verwerven van macht, mede door het optreden van politieke partijen, van privé-eigendom en verdiensten, van naam en erkenning, geldt bij de meeste mensen als de hoogste wijsheid, Rutger Bregman ten spijt[5].

Maar zoveel is duidelijk in dit verhaal: er is een verbinding tussen de aloude Tora en de missie van onze eigen WFBN en wel precies op het punt van de inhoud van het begrip federalisme. Als wij het wereldfederalisme kans van slagen willen geven, dan zullen we die verbinding dienen te erkennen, op straffe van mislukking van onze missie.

NB Dit artikel is een verkorte versie van een grondiger artikel dat is op te vragen bij: fdvermeulen@home.nl

[1] Tora: kern van de joodse ethiek in woord en gedrag, zoals in de Bijbelse literatuur verhaald. Het heeft een grondwettelijk karakter.

[2] v.C. = voor Christus, dus vóór onze jaartelling.

[3] Ton Veerkamp, *Deze wereld anders. Politieke geschiedenis van het Grote Verhaal*, Vught-Amsterdam 2014. Oorspronkelijk verschenen in het Duits, 2012: *Die Welt anders*, 2012.

[4] Monica Bouman, *Internationale dienstbaarheid als vrijheid en plicht. De levensweg van Dag Hammarskjöld*, Kampen 2001. Zonder dat de schrijfster het zich bewust was, heeft zij met de titel van haar proefschrift precies aangegeven wat de Tora voorschrijft, en wel 2500 jaar geleden.

[5] Rutger Bregman, *De meeste mensen deugen*, 2020. Dit boek staat haaks op de Tora. Niemand kan weten of 'de meeste mensen' deugen, zoals niemand kan weten of 'de meeste mensen' niet deugen. Ondanks de enorme hype moet ik concluderen dat de hele tekst een slag in de lucht is. De Tora zegt het heel duidelijk: "Oordeelt niet".

Foto: Robert Anasch op Unsplash

Er is goed nieuws, er is slecht nieuws

door Frans H. Micklinghoff, voorzitter van de WFBN

Aan alles kleeft een keerzijde. Niemand kan garanderen of een plan ook goed uitpakt. Ofwel, een ogenschijnlijk goed plan kan ook een slecht plan blijken. Dat is de reden waarom Nederland zo verdeeld is over zo ongeveer alles waarover we beslissingen moeten nemen. Verdeeld tot op het bot!

Vraagtekens

Corona wierp een schaduw over onze levens en verdeelde ons soms tot op het bot. Het nepnieuws vloog je dagelijks om de oren en was nauwelijks te onderscheiden van de feiten. Op 6 november 2021 werd de mondkapjesplicht heringevoerd, op 28 november 2021 de avondlockdown weer ingevoerd. Op 18 december 2021 kwam de harde lockdown, ofwel: ons land ging weer op slot. En nu, in februari/maart 2022, gaat bijna alles van het slot. Dat is het goede nieuws. We zitten in de transitiefase, van pandemie naar endemie. Het naderend einde maakt veel emoties los. Vanaf 25 februari geldt dat er alleen nog een mondkapjesplicht heerst in de trein en het andere openbaar vervoer. Maaaaar, is dit wel het einde?

Eén ding is inmiddels wel duidelijk: virus of niet, het verpleeghuis gaat niet meer op slot. Want de grootouders hebben er recht op hun kleinkinderen te zien (zonder glazen tussenwand) en die kleinkinderen hebben het recht te worden verwend door hun opa en oma. Maar of dat nu wel goed nieuws is ... als opa en oma dood gaan na het bezoek van hun kleinkinderen??? ... daar zetten we zo onze vraagtekens bij! Goed nieuws is dat werkgeversbaas Ingrid Thijssen er niet helemaal gerust op is dat de crisis helemaal over is en er in haar kringen serieus wordt nagedacht hoe we ons kunnen voorbereiden op nog een coronawinter waarin een nieuwe Corona-variant opduikt en we weer maandenlang in een strenge lockdown moeten gaan.

Carnaval

"In vijftig jaar tijd was de werkloosheid niet zo laag en het personeelstekort zo hoog", aldus diverse kranten op 16 februari 2022. Eind 2021 stonden tegenover 370.000 werklozen 387.000 vacatures. Dat is het goede nieuws. Iedereen die wil werken kan werken.

Maar: "Ons sociale stelsel dreigt te gaan kraken in zijn voegen", aldus Maudie Derks. "Er komt een enorme instroom van zieke werknemers op het UWV af. Duizenden mensen lijden aan longcovid. Hoeveel weet niemand, maar dat het er minstens 4.000 zijn is zeker. (LD. 16.02.2022) Dat is slecht nieuws. Overigens blijkt voor sommigen het grootste probleem te zijn of het carnaval nu kan worden gevierd in het weekend waarin traditioneel carnaval wordt gevierd, of dat het in het weekend van hemelvaart echt 'los gaat'. Anderen vragen zich af of er met Pinksteren ook een Pinkpopfestival kan plaatsvinden. Voor hen is bewegingen maken op oorverdovend geluid het hoogste doel in hun leven.

We schrijven dit artikel nadat de superstorm Eunice over Nederland trok. (Begonnen met Dudley en opgevolgd door Franklin) Er vielen vier doden door deze storm. Dat is het goede nieuws. Want bij een storm van een dergelijke intensiteit en duur vallen er gewoonlijk méér doden. Maar het is ook uitermate slecht nieuws voor de nabestaanden van de vier slachtoffers. Deze storm met windstoten van 110 tot 140 km per uur kwam van het nu door de Brexit economisch en financieel geteisterde Groot-Brittannië op Nederland af en droeg toevallig naast haar naam Eunice ook de slogan 'EU Nice'!! Tja, *what is in a name?*

Klimaat

Dat het klimaat op deze Aarde aan het opwarmen is, mag bekend worden verondersteld. De oorzaak van die opwarming heeft zich in de afgelopen 100 à 150 jaar ontwikkeld. De na ons komende generaties zitten met de gevolgen. Zoals de zeespiegelstijging. Met minstens 60 cm, maar het zou ook wel eens 1,60 meter kunnen worden. Met een westenwind met de kracht van Eunice en een gelijktijdige springvloed houden de dijken bij de Nieuwe Waterweg, bij Rotterdam en Zeeland het dan echt niet meer. De ramp dan zal groter zijn dan die van Zeeland in 1953. Zuid-Holland loopt dan echt onder en het zoute zeewater zal dan tot de dom van Utrecht stromen, heel Gouda verzwellen. Onze jongste generatie begrijpt dat heel goed en ging tot Corona toesloeg daarom al spijbelend van school op vrijdag rond de Hofvijver demonstreren. De enige oplossing is dat we nu al Nederland oppakken en herbouwen ergens tussen Munster en Hannover. Dat doen zou van visie getuigen. Maar dat doen we niet. Voor visie moet je naar de oogarts. De oudere generatie denkt 'dat maken we niet meer mee, dus waarom zouden we dat doen' en de jongste generatie heeft niet de macht en de middelen om dat te besluiten en er door te drukken.

Struisvogel

Precies vijftig jaar geleden trok de Club van Rome aan de bel met het rapport *De grenzen aan de groei*, waarin een doemscenario voor onze planeet wordt geschetst door bepaalde ontwikkelingen lineair of cumulatief door te trekken. Weinig voorspellingen uit dat rapport zijn uitgekomen. Want we doen toch wat om de opwarming van de Aarde te stoppen. We gaan straks met minder koeien en boerderijen verder. Want we moeten vóór 2050 een X percentage CO2 en methaangassen minder uitstoten, aldus de klimaatakkoorden van Kyoto, Parijs en Glasgow. Dankzij die klimaatakkoorden, fraaie teksten op papier, denken we nu rustig achterover te kunnen leunen. Want we hebben de maximale opwarming toch op papier vastgelegd: maximaal 2 graden! Daarom beseffen we niet dat er al meer dan 100 jaar een autonoom proces loopt, dat de poolkappen in een steeds hoger tempo smelten en de zeespiegelstijging wel eens niet bij 1,60 meter stopt, maar wel eens 6 of 10 meter kan gaan bedragen. We denken nu dat het begrip 'klimaatvluchteling' iets is van 'ver van mijn bed', maar stel dat straks de Nederlander

ook een klimaatvluchteling kan worden. Gevlucht uit de Lage Landen bouwt die Nederlander dan een tentje of hutje op de Lüneburgerheide, terwijl het zoute zeewater vredig kabbelt in de fraai opgeknapte vergaderzalen van de Eerste en Tweede Kamer en het strand dan ligt bij Arnhem en Nijmegen. Wellicht gaan we dit schrikbeeld al deze eeuw meemaken. Dat is slecht nieuws, heel slecht nieuws. En voor dit nieuws steken we, zoals de struisvogel, graag onze kop in het zand. Want dan zien we het probleem niet dat op ons afkomt.

Kassa!

Ondertussen zijn alle ogen gericht op de soevereine staat Oekraïne. Invasie, oorlog, vele doden en gewonden, langdurige stadsguerrilla en wat nog verder? Na Oekraïne Georgië, Oezbekistan en dan Hongarije en Polen? Waar wordt de grens getrokken? Wil Ruslands Poetin terug naar de *splendid isolation* van de periode van het IJzeren Gordijn? Zeker is dat we hier te maken hebben met een kruitvat en we niet weten wanneer en door wie de lont wordt aangestoken tot het moment dat die lont ook daadwerkelijk wordt aangestoken. Hoe we ook demonstreren en sancties uitvaardigen tegen een Russische inval, wanneer de gaskraan in Moskou wordt geknepen en we in West-Europa het echt koud krijgen, dan zal dat alle protest als sneeuw voor de zon doen verstommen. Of er nu een inval komt of niet, Poetin lacht bij dit alles in zijn vuistje en komt uiteindelijk als overwinnaar uit al het gekrakeel. Want de energieprijzen stijgen en stijgen maar. Zo rinkelt de kassa in het Kremlin luid en lang. Europa wordt zo armer en armer door de torenhoge inflatie, en Rusland wordt rijker en rijker.

Alle Menschen werden Brüder

Ondertussen hebben we ook de Zuid-Chinese zee waar zich bijna onmerkbaar spanning opbouwt omdat China het afvallige eiland Taiwan, net als Hongkong, ooit weer terug *Heim ins Reich* wil hebben. De leiding in Peking kijkt met belangstelling naar hoe het Westen reageert op de bezetting van delen van Oekraïne en trekt daaruit dan conclusies als het meer greep wil gaan krijgen op Taiwan. Zeker, we hebben geslaagde Olympische spelen in Peking gehad waar lang de 9de symfonie van Beethoven *Alle Menschen werden Brüder* ten gehore werd gebracht. Maar wat kunnen we doen als we sterk verzwakt en totaal verarmd uit de coronacrisis in Europa en Amerika tevoorschijn komen met een torenhoge inflatie en gigantische staatsschulden?

Ondertussen hebben we nog een spelbederver, die Leider van Noord-Korea, die graag raketten afschiet en wel eens dwars door het toch al nauwelijks overzichtelijke speelveld alles behoorlijk in de war kan schoppen.

Gelukkig is er dan het piepkleine struisvogelland waar ze bakkeleien of Pinkpop met Pinksteren wel mag plaatsvinden, waar dan de 9de zeker niet ten gehore zal worden gebracht, en het enige probleem lijkt te zijn wie 'de mol' is!

Wat te doen?

Is er een oplossing te bedenken voor alle problemen die deze Aarde bedreigen? Jawel. Maar dan gaat het wel om

een radicale omwenteling, het niet langer belopen van doodlopende paden. Daarbij gaan we uit van de wil van de bevolking. Splits zoveel mogelijke grote staten in kleine soevereine bestuurseenheden en leg de beslissing zo laag mogelijk, het liefst direct in handen van de bevolking. Dan zou Europa uit zo'n 100, misschien wel 200 verschillende soevereine staatjes bestaan. In feite is dit dus een pleidooi om nu eens federaal te denken en enkele, maar het liefst alle aspecten van het federalisme, toe te passen op het bestuur van de staten, in Europa en voor de Wereld. Want alleen het leggen van bestuursverantwoordelijkheid op een zo laag mogelijk niveau waar mogelijk en de burger zo sterk mogelijk betrekken bij dit bestuur kan de oplossing zijn voor de angstwekkende situatie waarin we ons thans bevinden. En angstwekkend is het. Staan de gewone burgers voor de keuze om ergens ver weg met militair materiaal een peperdure militaire operatie uit te voeren of met hetzelfde geld en manschappen de dijken om het eigen dorp te verhogen, dan staat wat mij betreft de keuze wel vast.

Echt federalisme kan niet zonder echte persvrijheid. Zolang die meningsvrijheid in Rusland en China er niet is, moeten we ons zorgen maken. Grote zorgen. Federalisme op alle bestuursniveaus en echte persvrijheid gaan hand in hand en zijn de enige garantie voor duurzame vrede. Daarom gaat ieder pleidooi voor federalisme hand-in-hand met een vurig pleidooi voor persvrijheid.

Het machtsdenken van Rusland en China, de dreiging die daaruit spreekt, zorgt ervoor dat we veel te veel geld stoppen in het militair industrieel complex, dat veel beter gestopt zou kunnen worden in de aanpak van de vervuiling en het schoon en weer gezond maken van onze planeet Aarde. Daarom zal, ondanks de miljoenen kilo's papier die in het kader van de klimaatconferenties van Kyoto, Parijs en Glasgow zijn volgeschreven, het (zee-)water ons tot de lippen stijgen nadat de verzwakte dijken door nog een aanval van een zusje van EU-nice het hebben begeven. Met dank dan aan Rusland en China, waar geen persvrijheid bestaat en het *Heim ins Reich* brengen van een in feite onbelangrijk stukje grond wel eens de lont zou kunnen aansteken van een giga-kruitvat.

Foto: Caleb Wright op Unsplash

Het sturen van macht en gezag

Een civiel perspectief op macht en tegenmacht

Carel Tielenburg
is secretaris van de WFBN.

Macht en gezag

Over macht zwijgen de meeste mensen liever. Het is een ongemakkelijk onderwerp, omdat mensen het associëren met bijvoorbeeld dwang of met een elite van 'machthebbers' versus 'machtelozen' of de 'massa'. Het wordt al anders als we het gaan hebben over 'gezag' want dat klinkt niet alleen beter, maar het kan ook worden beschouwd als legale machtsuitoefening. Macht is dan gekoppeld aan een formele positie die de 'bekleder' van die positie bijvoorbeeld in staat stelt besluiten te nemen in naam van de bevolking of de burgers van een politiek systeem.

Enigszins vergelijkbaar is de definitie van de Amerikaanse politicoloog Robert Dahl. Volgens hem kunnen we spreken van macht als een actor de mogelijkheid heeft het gedrag van anderen te beïnvloeden in overeenstemming met de eigen doelstellingen van die actor. Iemand die dat kan heeft een stevige en invloedrijke positie in de (organisatorische) context waarin macht wordt uitgeoefend. Of dat legaal is of niet, daarover laat Dahl zich niet uit. Het gaat bij hem dus meer om macht dan om gezag.

Volgens de Britse (van oorsprong Duitse) socioloog Ralf Dahrendorf liggen conflicten over gezag (*Authority*) aan de basis van de klassenverhoudingen in de geïndustrialiseerde landen – gezag is namelijk ongelijk verdeeld – en niet (meer) alleen eigendom van productie-middelen, zoals Karl Marx dacht, in de hoogtijdagen van de industrialisatie. De eigendomsverhoudingen zijn niet langer exclusief, want iedereen kan mede-eigenaar worden van een particulier bedrijf door een aandeel aan te schaffen of door een bedrijf te starten met eigen en geleend ('vreemd') kapitaal van anderen. Bovendien kunnen werknemers invloed uitoefenen op het ondernemingsbestuur via medezeggenschap.

Daarnaast speelt de overheid tegenwoordig een belangrijke rol bij de herverdeling van welvaart via het belastingstelsel (m.n. op inkomen en vermogen). Om een idee te geven: de Nederlandse overheid onttrekt via belastingheffing dagelijks ongeveer één miljard euro aan de samenleving. Naast het private gezag in ondernemingen is

het publieke gezag van het openbaar bestuur dus bepaald niet weg te cijferen, maar ook begrensd. Publiek gezag reikt eigenlijk niet verder dan de grenzen van het grondgebied van de staat.

Maar hoe zit dat nu met 'macht', als we ervan uitgaan dat macht de belangrijkste rol speelt in de samenleving? Wat is het precies? Wat we in dit betoog nu vooral nodig hebben is een theorie over macht en gezag vanuit een civiel perspectief. Het civiel perspectief is dan vooral het standpunt van sociale bewegingen in de samenleving die streven naar sociale verandering. En dat brengt ons bij de theorie van Steven Lukes, namelijk: de drie gezichten van macht (*Three Faces of Power*). Het eerste gezicht is dat van de 'besluitvormingsmacht', degene(n) die het besluit neemt (nemen) – de bekende uitdrukking: 'besturen is beslissen' geeft al aan dat het om de belangrijkste taak gaat van bevoegd gezag: de 'gezaghebbende en bindende toedeling van waarden voor en namens de samenleving' zoals de Canadese politicoloog David Easton alweer ruim een halve eeuw geleden schreef.

Het tweede gezicht van macht is eigenlijk dat van de tegenmacht of agendavormingsmacht, d.w.z. de macht om de samenstelling van de politieke agenda te beïnvloeden. Dit zijn degenen die als 'poortwachters' (*gatekeepers*) actief zijn aan de invoerkant van het politieke systeem bij de politieke agendabouw, zoals politieke partijen, ambtenaren, pressie- en belangengroepen (lobby) en de media. Het is eigenlijk een politieke infrastructuur van actoren – buiten het politieke systeem als zodanig – die zich vooral richten op de erkenning van hun strijdpunten en onderling coalities kunnen vormen om meer druk uit te oefenen. Hierbij wil ik nog wel aanteekenen dat er onderscheid is tussen actoren die willen veranderen en andere groepen die dat juist niet willen en de punten van de 'veranderaars' van de agenda proberen weg te houden (impliciet of expliciet gesteund door de politieke gezagdragers). We spreken dan van politieke conflicten.

GR Stocks at Unsplash

De Amerikaanse politicologen Bachrach en Baratz spraken daarom indertijd van *Two Faces of Power*. In onderstaand schema zijn die, het eerste en het tweede gezicht van macht, schematisch weergegeven.

	INVOER	OMZETTING	UITVOER
WIE ZIJN DE ACTOREN?	• burgers • actie- en belangengroepen • massamedia • politici	• ambtenaren • adviesorganen • regering • parlement	• ministers • ambtenaren
WAT VINDT ER PLAATS?	• het aandragen van eisen, wensen en behoeften	• agendavorming • beleidsvoorbereiding • maatregelen en wetsvoorstellen	• uitvoeren van wetten en maatregelen

Lukes poneerde vervolgens de stelling dat er ook nog een derde gezicht van macht valt te onderscheiden, namelijk de invloed van het dominante, heersende wereldbeeld in een samenleving. Het wordt ook wel het ideologische gezicht van macht genoemd, omdat betekenisgeving aan de wereld waarin wij (denken te) leven het belangrijkste onderdeel vormt. De maatschappelijke orde waarin wij leven wordt voorgesteld als ‘natuurlijk’, want het beste passend bij de menselijke aard en daarom een garantie voor continue voorspoed en welvaart. Belangrijke symbolen hiervan zijn een vrije markteconomie, een parlementaire democratie en een liberale rechtsstaat. Dit maakt ook onderdeel uit van de wijze waarop kinderen en jonge mensen worden gesocialiseerd, met name in het secundaire socialisatieproces tijdens de opvoeding, maar vooral het onderwijs. De Duitse socioloog en sociaal filosoof Jürgen Habermas heeft dit vooruitgangsoptimisme en het geloof in ongeremde vooruitgang en groei al lang geleden bekritiseerd in zijn studie *Wissenschaft und Technik als Ideologie*.

Meer recent heeft de Amerikaanse politicoloog Francis Fukuyama een beslissende invloed uitgeoefend op het heersende wereldbeeld in de (Westerse) wereld met zijn boek *The End of History and the Last Man*. Daarin beschouwt hij de val van de Berlijnse muur als het definitieve einde van de strijd tussen de grote ideologieën, met als uitkomst de overwinning van het marktdenken, de liberale democratie en rechtsstaat inclusief. Hiermee werd de deur naar ‘globalisering’ (vrije, onbelemmerde wereldhandel) wagenwijd opengezet. Hieruit is voor (o.a.) politieke bestuurders het acroniem ‘TINA’ afgeleid, dat staat voor: *There Is No Alternative*. Er is dus kennelijk geen serieus alternatief voor de liberale wereldorde van Fukuyama c.s.

We zullen straks zien dat wereldfederalisten zich op dit moment zeer waarschijnlijk het beste kunnen richten op het derde gezicht van macht. Want het federale wereldbeeld heeft aan betekenis ingeboet, om het zachtjes uit de drukken.[i]

Levenskansen en wereldbeelden

Het voorafgaande kunnen we samenvatten in de stelling dat macht weliswaar een universeel verschijnsel is, maar ook dat het spreiden en daardoor beter kunnen sturen van macht nog geen vanzelfsprekende zaak is.

Het mobiliseren van actoren – zie de linker kolom van bovenstaand schema – uit de samenleving, het tweede gezicht van macht, is een continuproces van interactie tussen die actoren onderling en met de zogenaamde ‘poortwachters’ (de middelste kolom van bovenstaand model), waarbij de agendering van een eis bepaald nog geen garantie geeft dat er een besluit zal volgen en er daadwerkelijk beleid tot stand komt, het eerste gezicht van macht (ook al is het dus die poortwachters al gepasseerd).

Dit raakt aan de levenskansen van mensen in de samenleving, de burgers in hun eigen leefomgeving. Elk tijdperk wordt gekenmerkt door een of enkele leidende wereldbeelden die de mogelijkheid bieden ontwikkelingen en gebeurtenissen te ordenen en te duiden, mensen te mobiliseren en die ideeën te steunen, of juist zich ertegen af te zetten.

Hieronder volgt een kort overzicht van leidende wereldbeelden in de periode na de Tweede Wereldoorlog in de internationale verhoudingen. Eerst was er het streven naar vrede en welvaart dat de wederopbouwperiode na 1945 domineerde, gevolgd, sinds 1968 – uit verzet tegen die periode – , door een tijdperk waarin emancipatie en vrijheid centraal stonden. Die vrijheidsgedachte kreeg wederom een krachtige impuls bij de val van de muur in 1989. Hieruit is ook het perspectief van de tegenmacht ontstaan. Dit was ook het tijdperk waarin de invloed op de agendabouw sterk in de belangstelling kwam te staan.

Maar die gedachte werd daarna in de negentiger jaren van de vorige eeuw snel verdrongen door het groeiende besef van het ontstaan van mondiale risico’s. De Duitse socioloog Ulrich Beck heeft die risico’s beschreven en geanalyseerd in zijn werk, met name *Risikogesellschaft* (1986) en *World Risk Society* (1998). Hierin beschrijft hij de huidige risicomaatschappij als “..(e)en samenleving waarin technologische ontwikkelingen onbeheersbare risico’s met zich meebrengen en waarin pogingen om deze risico’s te reduceren de overhand hebben genomen in de maatschappelijke ordeningsprocessen”. Het gaat dan om zeer uiteenlopende risico’s die min of meer aan de orde van de dag zijn, zoals natuurrampen, terrorisme, besmetting van de voedselketen, klimaatverandering, grensoverschrijdende criminaliteit en pandemieën, om maar een paar voorbeelden te noemen.

De publieke ruimte, het openbare debat, maar ook het persoonlijke en zakenleven zijn doortrokken van het streven naar en de pretentie van ‘veiligheid’. Het is deze trend die de kwetsbaarheid van burgers en (openbaar) bestuur in zijn volle breedte voor het voetlicht brengt.

De mondiale dreiging, bijvoorbeeld, van het zogenaamde catastrofale of hyper-terrorisme heeft de open, democratische samenlevingen in een toestand gebracht waarin deze zich steeds meer in zichzelf lijken op te sluiten. Het voorkomen van terreuraanslagen noopt regeringen, ook die van democratisch bestuurde landen, tot maatregelen

die bijvoorbeeld de persoonlijke levenssfeer (o.a. privacybescherming) aantasten.

Het bestuur is ook nog op andere wijze kwetsbaar, namelijk op supranationaal niveau (Europa). De opkomst van populistische stromingen in de nationale samenlevingen en de politiek en de (mede) hieruit ontstane voortdurende conflicten in de Europese Unie tussen de lidstaten (over o.a. de onafhankelijkheid van de rechtspraak en de rechtsbescherming van burgers en bedrijven), heeft aangetoond dat de legitimiteit van 'Europa' tanende is. Hetzelfde geldt voor de recente uittreding van het Verenigd Koninkrijk uit de EU.

Zowel in Nederland als in Frankrijk, voorheen koplopers op het gebied van Europese integratie, heeft dit de vraag opgeworpen langs welke wegen het vertrouwen in Europa kan worden hersteld of herwonnen. Burgers, politieke partijen en belangengroepen kunnen, onder de noemer van 'populisme', vele, sterk uiteenlopende motieven hebben om de Europese Unie met wantrouwen te bezien. Er zou zelfs sprake zijn van een legitimiteitscrisis van het bestuur op Europees niveau.

We stuiten hierbij echter op een probleem van bredere strekking, namelijk dat de legitimiteit van de civiele maatschappij en haar instellingen niet meer vanzelfsprekend, maar zélf ook in het geding is, c.q. de kwetsbaarheid van de *civil society*. En de oorzaak daarvan zou heel wel kunnen liggen in de 'corporatistische' invulling van samenwerking, namelijk als wederzijdse afstemming tussen overheid en belangengroepen, dus meer een 'corporate society' dan een *civil society*.

De ontwikkeling van een werkzame visie op de *civil society* en het belang daarvan begint met het ontwikkelen van een adequaat en eigentijds model van burgerschap, waarover wij in feite nog steeds niet beschikken. En het scheppen van een context waarin dat burgerschap zinvol kan worden ontwikkeld (vooral lokaal/decentraal).

Het concept van burgerrechten speelt nog een overheersende rol in de huidige concepties van burgerschap. Sinds de Britse socioloog T.H. Marshall in 1950 zijn beroemde artikel over *Citizenship and Social Class* publiceerde, zijn wij burgerschap gaan omschrijven in termen van drie categorieën grondrechten, namelijk: a) klassieke rechten of burgerlijke vrijheden, b) politieke rechten (politieke participatie) en c) sociaaleconomische rechten (welzijn en sociale zekerheid).

Het is echter zeer de vraag of deze noties van burgerschap nog voldoende perspectief bieden in een tijdperk van mondialisering en individualisering, waarin de samenleving zo sterk in verandering is. We hebben hiervoor gezien dat door het ontstaan van bepaalde risico's in de mondiale risicosamenleving de burgerrechten al fors onder druk zijn komen te staan. Bovendien heeft de Duitse socioloog Max Weber er in het verleden al op gewezen dat de modernisering van samenlevingen gepaard gaat met een proces van rationalisering waardoor steeds meer levens-

gebieden onder bureaucratische en wetenschappelijke beheersing geraken.

Deze ontwikkelingen – voor deze tijd aangevuld met digitalisering – ondermijnen de betekenis van het traditionele concept van burgerschap. De huidige grondrechten lijken steeds minder waarborgen te bieden tegen de effecten van processen van mondialisering, individualisering en rationalisering op de dagelijkse leefwerelden van mensen. Het is daarom de hoogste tijd het hoofd te bieden aan de gevolgen van deze verschijnselen op de geloofwaardigheid en effectiviteit van onze democratische instellingen.

Daarvoor is onder meer een ander concept van burgerschap vereist, een concept dat beter is aangepast aan de eisen van deze tijd. Daarin moet, naast burgerrechten, de nadruk liggen op civiele competenties. Wij kunnen in dit bestek slechts een eerste indruk geven van datgene dat ons hierbij voor ogen staat. Dat begint bij het ontwikkelen van competent burgerschap in onderwijs en opleidingen.

Het gaat hierbij om bekwaamheden die burgers in staat stellen een meer zelfstandige en gelijkwaardige positie te verwerven in het publieke domein t.o.v. deskundigen, bestuurders en woordvoerders (leiders) van ngo's, anders gezegd: gelijkwaardige gesprekspartners in de politiek. Hiertoe behoort in ieder geval dat burgers leren hun vermogen aan te scherpen tot kritische en constructieve beoordeling van de voorstellen en plannen van gevestigde belangengroepen en professionals/experts, in het bijzonder van de aanspraak die zij menen te kunnen maken op deskundigheid en rationaliteit: de zgn. kritische competenties. Dit is een belangrijk hulpmiddel tot bezinning op de eigen kwetsbaarheid en het ontwikkelen van leergedrag.

Decentralisme en federalisme

En dit is dan ook de plaats en het moment om meer aandacht te geven aan de schaal of reikwijdte van gezag en de toegang tot besluitvorming over zaken die de eigen gemeenschap aangaan. Decentralisme en federalisme zijn daarin betere gidsen dan allerlei vormen van schaalvergroting en internationalisering (supranationaal bestuur). Eenheid valt nu eenmaal niet te bereiken door centraliseren maar door decentraliseren.

Federalisten moeten zich ervan bewust zijn (of worden) dat burgerschap – 'mens zijn' überhaupt – alleen in de context van de menselijke maat goed tot z'n recht kan komen. En die menselijke maat vormt nu niet de maat der dingen.

Zoals we eerder zagen is er geen centrale actor meer die voor de hele wereld als model en bron van inspiratie kan dienen voor een federale wereldorde (zoals ooit de VN was bedoeld). Daarom zou ik het om willen draaien en stel ik voor federalisme te baseren op de *Breakdown of Nations*, om Leopold Kohr te citeren, en dat wil zeggen

het opsplitsen van grote landen en wereldmachten in kleinere eenheden (regio's of ministaten).[ii] Deze menselijke maat (*Human Scale*) beperkt de kans op gewapende conflicten – verg. het huidige conflict over Oost-Oekraïne tussen Rusland en de NAVO – zeer sterk en biedt ook een alternatief voor de ontwikkeling van een gemeenschappelijke en duurzame economie, zoals Fritz Schumacher ooit bepleitte. Een idee dat later weer is opgepakt door de Oostenrijkse econoom Christian Felber.[iii]

Het is dus vooral nodig een nieuw wereldbeeld verder te ontwikkelen van een mondiale gemeenschap van ministaten waarin 'wereldvrede', 'duurzame ontwikkeling' en een 'gemeenschapseconomie' de voornaamste uitgangspunten zijn.

[i] Over de verzwakte positie van de VN als centrum van wereldfederalisme schreef ik eerder een artikel in *Eén Wereld*, getiteld: 'Een krachtenveld rondom de Verenigde Naties' (jrg. 46, nr. 1, p. 19).

[ii] In Europa probeert men op deze wijze al verder te komen met een systeem van Europese regio's, zie: <https://regionen-europas.work>

[iii] Vergelijk zijn boek *Ware winst* (2017).

Wat vindt U ?

Van de verlenging van het digitale COVID-certificaat, oftewel het Europees coronatoegangsbewijs ?

De Europese Commissie is voornemens om de invoering van de coronapas in de EU per 1 juli 2022 te verlengen.

Bedoeling is dat het digitale COVID-certificaat (Europees coronatoegangsbewijs) nodig blijft voor reizen in de Europese Unie. Momenteel ligt er een voorstel van de Europese Commissie om het gebruik van dit certificaat te verlengen.

Alle burgers kunnen tot 8 april een reactie op dit wetsvoorstel indienen via deze website van de Europese Commissie:

https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13375-Extension-of-EU-Digital-COVID-Certificate-Regulation_nl

Niko photos op Unsplash

Naar een efficiënte wetgevende representatie

Frans M. Vermeulen, bestuurslid van de WFBN, is coördinator van de werkgroep federalisme van de WFBN.

De werkgroep federalisme van de WFBN streeft naar meer helderheid over de praktijk van het federalisme. Ideeën zijn er genoeg, maar vaak struikelen wij, federalisten, over de toepassing ervan. Dat is alleszins begrijpelijk, want de talloze bestuursvormen op onze Aarde blijken nergens te voldoen. Een wereldgrondwet ontbreekt; de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) betreft slechts een aanbeveling en de plichten die de effectuering ervan zouden moeten garanderen hangen ergens in de lucht.

In het bestuursvacuüm dat dit oplevert worden individuele mensen en de hele samenleving gekneveld door lieden die op macht uit zijn. Dit harde feit leidt ertoe dat geloven in macht op Aarde de meest hardnekkige misvatting en lastige kwaal is, zowel bij degenen die macht toepassen als bij hen die eronder lijden.

De werkgroep buigt zich momenteel over een belangrijk begrip dat ook op onze nieuwe website een prominente plaats heeft: democratie. Maar liever doe ik persoonlijk een stapje terug en denk na over wat een goede representatie zou kunnen zijn, anders dan wat we gewend zijn met politieke partijen. Aan representatie valt niet te ontkomen, maar hoe verhinderen we de invloed van macht zonder zelf macht te gebruiken?

Niet alleen de blamage van Rutte III heb ik hier op het oog, maar ook de recente uitlatingen van de Franse president binnen de EU over abortus en de bescherming van het milieu, die hij gemakshalve 'grondrechten' noemt, een schoolvoorbeeld van 'taal- en begripsvervuiling'.

Mijn bedenkingen over de praktijk van alledag leiden tot de vraag hoe ik mij een systeem voorstel dat in staat is de machtsmannetjes en dito vrouwtjes buiten het bestuur te houden. Ik ben gewoon maar eens gaan zitten, nadenkend over de kenmerken van een verantwoord systeem. Aan welke maatstaven zou zo'n systeem moeten voldoen? Duidelijk wel is dat het politiekepartijensysteem zal moeten wijken voor een betere praktijk. Ik kwam tot een viertal maatstaven en daarna heb ik geprobeerd om me voor te stellen hoe dat in de praktijk zou kunnen gaan functioneren.

Kenmerken van een efficiënte wetgevende representatie:

1) Niemand wordt uitgesloten van het actieve en passieve kiesrecht.

De samenleving is één geheel, dus niemand wordt uitgesloten, ook de crimineel niet. Maar de realiteit gebiedt te erkennen dat hier een probleem ligt. Voor actief kiesrecht gelden de volgende voorwaarden: Je staat ingeschreven in de lijst van kiezers per regio en je kunt je legitimeren; door te stemmen ben je je ervan bewust dat je je stem niet afgeeft, maar dat je je stem tijdelijk delegeert aan een persoon die je vertrouwt. Wordt je vertrouwen beschaamd, dan is je stem intrekbaar. Zie verder onder 3.

2) Kwaliteit van kiezer en gekozenen worden gewaarmerkt. Kiezers kunnen hun kieskwaliteit aantasten door schade toe te brengen aan de samenleving of aan personen, waar ter wereld ook. Die schade moet eerst hersteld zijn

vooraleer je kunt kiezen of je verkiesbaar stellen. Maar dat betreft dus geen uitsluiting. Het is belangrijk dat de samenleving als geheel haar kiezers in de gaten houdt op het punt van kieskwaliteit. Geen enkel bestuur kan zonder *checks and balances* en elke kiezer en kandidaat behoort daar actief aan mee te doen. Hoe, dat weet ik nog niet precies, maar het is te doen.

3) Passief kiesrecht. Er zijn drie manieren om gekozen te worden - op gelijke wijze verenigd - om een dam op te werpen tegen dat funeste "de meerderheid beslist".

Door loting, door bewezen kwaliteit, en door stemming. In elke regio begeleidt een **kiesraad** van negen personen het verkiezingsproces teneinde de *checks and balances* op professionele wijze te waarborgen. De negen leden van die kiesraad moeten voldoen aan de volgende eisen van bekwaamheid: blanco strafregister, kennis van de grondwet, kennis van de federale opbouw van een samenleving, kennis van sociale ethiek, dit alles in haar feitelijke toepassingen en historie, ter vermindering van eerder gemaakte fouten.

Kandidaten voor een kiesraad kunnen zich daartoe melden bij een rechtbank die tenminste over drie regio's de toepassing van het recht uitoefent.

Op deze wijze blijft het recht de politiek sturen in plaats van andersom.

De kiesraad keurt de kwaliteit van de kandidaten voor een bestuursfunctie op integriteit en bekwaamheid, en stelt vervolgens een kieslijst samen van 27 kandidaten. Negen daarvan worden gekozen door de kiesraad zelf, negen door loting, en voor de overige negen plaatsen kunnen individuele kandidaten solliciteren bij de **burgerraden**, zodat elke regio zijn eigen kieskwaliteit kan verhogen door te letten op kennis, betrouwbaarheid en ervaring. Kiezen gebeurt volgens het vertrouwde "de meeste stemmen gelden". Maar dat is dan volstrekt anders dan in een politiekepartijensysteem met zijn coalities en opposities.

4) Er zijn geen partijen. Het systeem is personalistisch van kwaliteit. De opbouw van burgerraden wordt gestimuleerd in elke wijk.

Burgerraden werken permanent sociocratisch adviserend in hun wijk. Het betekent dat zij op persoonlijke titel samenwerken voor een betere samenleving.

De leden zien er zelf op toe dat er geen partijen gaan optreden in een burgerraad. Dit is de derde manier van het toepassen van *checks and balances*.

Zo ziet mijn systeem er voorlopig uit, maar het is een probeersel. Ik denk dat er nog talloze verbeteringen mogelijk zijn. Het belangrijkste is dat de politieke avonturiers en de 'rotte appeltjes' in het kiezerspubliek geen poot aan de grond krijgen, terwijl ze toch mee mogen stemmen. Kwestie van realisme: macht moet gemuilkorfd worden!

Kritiek op deze tekst is mogelijk, en zelfs wenselijk, maar niet denkend vanuit het bestaande systeem. Denk dus *out-of-the-box*. Maak van je hart geen moordkuil. Ik hoor het graag, via fdvermeulen@home.nl

Bouwen aan een rechtvaardige wereldorde

Marjolijn Snippe is internationaal secretaris van de WFBN, en lid van de redactie van *Eén Wereld*. Deze boekbespreking verscheen eerder (in het Engels) in "The Federalist Debate" Year XXXIV - November 2021.
<https://www.federalist-debate.org/>

In augustus 2021 publiceerde Alfred de Zayas - in Cuba geboren Amerikaanse advocaat, schrijver, historicus en expert op het gebied van mensenrechten en internationaal recht - zijn nieuwe boek *Building a Just World Order* (480 pagina's, Clarity Press, Atlanta, 2021). De meesten van ons zullen Alfred de Zayas kennen als de eerste onafhankelijke deskundige van de Verenigde Naties voor de bevordering van een democratische en rechtvaardige internationale orde (2012-2018). In deze rol benadrukte hij onophoudelijk de noodzaak van een afdwingbare, op regels gebaseerde internationale orde, die gericht is op duurzame ontwikkeling, eerbiediging van de mensenrechten en het welzijn van toekomstige generaties.

Het boek, dat ik zou willen omschrijven als "een ethische routekaart naar de universele toepassing van de rechtsstaat in dienst van de menselijke waardigheid", bundelt de veertien rapporten en nota's (waaronder zijn rapport over Venezuela) die hij tijdens zijn mandaat aan de Mensenrechtenraad en de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties heeft voorgelegd, alsook vijftientig beginselen van internationale orde. In de flaptekst schrijft Maria Fernanda Espinosa: "De 25 beginselen van internationale orde van De Zayas zijn een moderne Magna Charta".

In zijn boek ontleedt Alfred de Zayas minutieus het huidige systeem van internationale betrekkingen. Hij legt de misstanden bloot die tot nu toe de verwezenlijking van een democratische en rechtvaardige internationale orde in de weg hebben gestaan. Hoewel het Handvest van de Verenigde Naties - dat hij een moreel kompas noemt - vrede, ontwikkeling en mensenrechten zegt te bevorderen, zijn deze nobele beginselen niet bereikt. Een van de oorzaken daarvan is dat het Westfaalse soevereine gelijkheidsbeginsel wordt *overruled* door de overweldigende economische macht van sommige landen. De Zayas onthult de lobby's en speciale belangen die geleidelijk de mensenrechten hebben gekaapt met de inzet van de mensenrechten voor geopolitieke doeleinden, en de systematische dubbele maatstaven die zowel door regeringen als door niet-gouvernementele organisaties worden gehanteerd. De, wat hij noemt, "mensenrechtenindustrie" richt zich te veel op individuele gevallen en niet op de collectieve rechten van volkeren. Hij stelt de vraag wat er over is van de destijds aangenomen idee dat mensenrechten universeel zijn, onderling samenhangen en van elkaar afhankelijk zijn. Hij hekelt de selectieve verontwaardiging die vooral geopolitieke belangen dient.

Zowel de economische en sociale rechten als de politieke rechten moeten gelijktijdig worden geëerbiedigd. De universele rechten van de mens vormen een holistisch systeem waarin de waardigheid van alle mensen centraal staat.

Alfred de Zayas noemt onder andere de volgende redenen waarom het op deze wereld op dit moment aan een echte internationale orde ontbreekt: de centralisatie van financiële controle door weinigen, belastingparadijzen, het karakter van huidige democratieën waarin de democratische wil van het volk wordt gemanipuleerd door verkeerde informatie, gigantische militaire uitgaven, de vrijhandelsakkoorden met hun investeerder-versus-staat-geschillenbeslechting (die de rechtsstaat ondermijnen omdat ze publieke rechtbanken omzeilen), en de doctrine van de *Responsibility to Protect (R2P)*. Over *R2P* schrijft hij: "Het is een Orwelliaanse zwendel om het VN-Handvest te omzeilen, in het bijzonder om militaire interventie zonder goedkeuring van de Veiligheidsraad te legitimeren, in strijd met artikel 2, lid 4, van het Handvest. Het wordt bepleit door staten die een geopolitiek belang hebben bij inmenging in de aangelegenheden van andere staten en daar een mantel van "legitimiteit" overheen willen leggen."

Over ingrijpen in naam van de democratie schrijft hij: "Waar het op neerkomt is dat "democratie" niet met geweld kan worden geëxporteerd en opgelegd, dat mensenrechten niet het resultaat zijn van een verticale, van bovenaf opgelegde handhaving, maar veeleer een horizontale erkenning vereisen van de waardigheid van ieder mens, en dat de uitoefening van mensenrechten en democratie afhankelijk is van onderwijs, wederzijds respect en solidariteit."

Het boek bevat een schat aan aanbevelingen aan staten, internationale organisaties en de burgermaatschappij, hoe het beter kan. Hij stelt onder andere voor: - hervorming van de Verenigde Naties, met name van het vetoprivilege van vijf van de leden van de Veiligheidsraad, onder verwijzing naar het boek van Joseph Schwartzberg *Transforming the United Nations System*, en ook naar de campagne voor een Parlementaire Assemblee bij de Verenigde Naties (UNPA); - ecocide tot een misdrijf maken volgens het Statuut van Rome van het Internationaal Strafhof; - oorlogsprofiteurs en pandemiegieren criminaliseren, - geen economische sancties opleggen die onschuldige mensen treffen, en - klokkenluiders beschermen.

De algemene boodschap van het boek is dat het internationaal recht niet iets is waar men *à la carte*, selectief, met twee maten en twee gewichten, en willekeur bij de toepassing van het internationaal recht uit kan kiezen. Het internationaal recht moet universeel en holistisch worden toegepast.

Building a Just World Order is een *must-read* voor allen die werkelijk streven naar een echte wereldfederatie.

In memoriam

Geschreven door F. Micklinghoff, voorzitter van de WFBN.

Dr. Edward L. Figee

Edward Figee werd geboren op 1 november 1946 te Steenwijk en overleed op 11 november 2021 te Enschede. Ook al wisten we dat Edward Figee ernstig ziek was, het bericht dat hij overleden was kwam toch als een diepe schok aan. Kenmerkend voor Edward Figee is de door hem zelf geschreven begeleidende tekst van zijn overlijdensadvertentie. We citeren:

"Ik loop in de richting van het zachte Licht, dat in het Eeuwige Oosten schijnt. Nog even kijk ik achterom. Ik zwaai. Zie Julie. En ik voel onbestemde hoop. Een kras. Een schreeuw. Een vlucht. Hoog weg en soms onverwacht toch weer terug."

Ik liep ongeveer 30 jaar geleden (of misschien nog wel eerder) in ons Nationaal Perscentrum Nieuwspoort tegen Ed Figee op. We boomden tot diep in de nacht over de nationale politiek (lieten Dries van Agt, Ruud Lubbers en Joop den Uyl passeren), over Europa (spraken over Sicco Mansholt, Gerrit Braks en het hopeloze landbouwbeleid) en hoe we een betere wereld zouden kunnen krijgen. We waren het eens over een heleboel zaken, maar vooral dat de plaatselijke en regionale democratie de meest levende volksvertegenwoordiger dient te zijn. Nee, Edward was geen journalist, hij zat in 'de public affairs'.

Daarna leerde ik Ed Figee kennen als een van de vele vaste publicisten in het weekblad van de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) via zijn vaak doorwrochte artikelen.

Zijn rondlopen door de Haagse wandelgangen had ten doel de vingers op de pols van de nationale politiek te leggen en zo de belangen van Twente en de Achterhoek te behartigen.

In die tijd was Ed ook enkele jaren een zeer gewaardeerde voorzitter van het genootschap Koning Willem III. Na zijn actieve Haagse periode besloot hij te verhuizen naar de streek waar hij in zijn Haagse jaren met zoveel passie voor geijverd had en besloot te promoveren. Zijn onderwerp van promotie, een vergelijking tussen het behartigen van lokale en regionale belangen in Nederland en Europa, lag voor de hand, want in feite was het een evaluatie van zijn werkzame leven (titel van zijn dissertatie: *Listen to us, regional and local Public Affairs in the Dutch and European political arena*, 2017).

Nadat ik een artikel met als onderwerp Pan-Europa had gelezen in het blad Thoth belde ik Edward op om mijn enthousiasme over zijn artikel mee te delen en hem gelijk te strikken als spreker op onze najaarsbijeenkomst van de WFBN. Inderdaad: op 19 oktober 2019 hield hij in het Utrechtse etablissement 'Anne' een gloedvol betoog, waarbij de parallelliteit tussen federalisme en vrijmetselarij centraal stond. "Ook vrijmetselaars willen de wereld mooier en beter maken, maar zien dat niet los van het feit dat zij dan ook aan zichzelf moeten werken, een beter mens te worden". In feite staan vrijmetselarij en federalisme voor hetzelfde, was zijn boodschap, "maar hebben ze verschillende aanvliegroutes. Federalisme heeft een meer staatsrechtelijke insteek, die van de vrijmetselarij een meer religieuze, maar beide hebben dezelfde eindbestemming".

Na zijn betoog brak er gelukkig geen fel zeepkistdebat uit, maar ontspon zich een diepgaande gedachte-uitwisseling, waarbij het respect voor andere opvattingen voorop stond. Omdat je ijzer moet smeden als het heet is, vroeg ik hem aan het slot van de najaarsbijeenkomst of hij wilde toetreden tot de Raad van Advies. Ik had wat bedenkingen of voorbehouden verwacht en daarom verraste mij zijn spontane "Ja, graag". Edward Figee gaf daar ook prompt invulling aan door enkele artikelen te schrijven voor onze periodiek Eén Wereld.

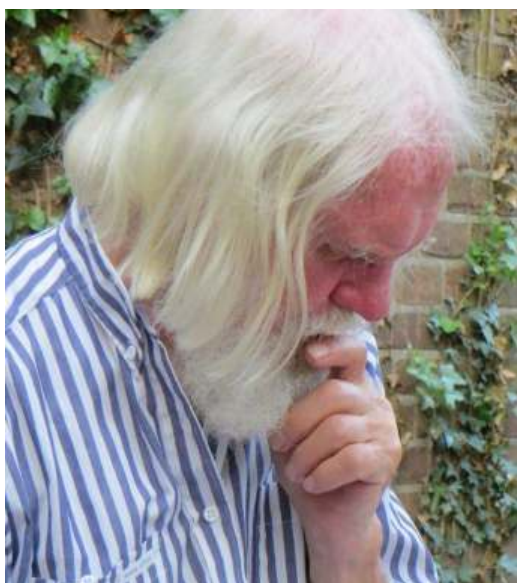
In chronologische volgorde waren dat: *Federalisme en maçonnerie kunnen reddingsboei voor Europa zijn* (EW, nr 1, 2020, p. 14-16), *De wording van Europa en de VS is een gruwelkabinet, twee boeken die tot reflectie dwingen* (EW, nr 1, 2021, p. 16-18), *Europees denken is niet te remmen* (boekbespreking van 'UniekeUnie, Europees denken is onmisbaar' van Koos van Houdt), (EW, nr 1 2021, p. 24), *De intelligente werking van ons geheugen* (EW, nr 2, najaar 2021, p. 24-26) en een artikel met de titel: *De ondraaglijke lichtheid van het bestaan*, een boekbespreking van de door Hubert Smeets geschreven biografie over Hans van Mierlo (EW, nr 2, najaar 2021, p. 28-29).

Wij zijn Edward Figee dankbaarheid verschuldigd voor zijn uiterst waardevolle bijdragen die hij in zo'n korte tijd aan de WFBN heeft geleverd. En wensen zijn geliefden sterkte bij het verwerken van dit verlies.

In memoriam

Geschreven door F. Micklinghoff, voorzitter van de WFBN.

Wouter ter Heide

Wouter ter Heide werd geboren op 4 juni 1939 te Soeka-boemi en overleed te Zwolle op 26 november 2021. De uitvaart vond plaats op maandag 6 december 2021. Hoelang hij lid is geweest van de WFBN valt niet meer te achterhalen, maar het moet heel lang zijn geweest. Want wie kent hem niet, met zijn markant gezicht met wapperende grijze haren, als vaste bezoeker van ledenvergaderingen?

Wouter leverde de laatste tijd vele korte en krachtige discussiestukjes aan de discussiegroep. Kenmerkend voor deze 'kattebelletjes' was dat hij er vast op vertrouwde 'dat het nu (eindelijk) beter zou worden'. Zo was hij er vast van overtuigd dat er nu een totaal andere regering zou komen die alle aan het licht gekomen ellende definitief en snel zou oplossen. Mijn reactie daarop, dat we binnenkort Rutte IV mogen verwelkomen, zag hij als niet-realistisch doemdenken. Hij heeft de beelden van Rutte IV op de trappen van Huis ten Bosch niet meer kunnen zien. Gelukkig maar.

Ongeveer drie weken voor zijn overlijden kwam er van Wouter bij mij nog een mailtje binnen waaruit zijn optimisme over een spoedige omslag in de maatschappelijke verhouding sprak.

Wouter leverde vele tot nadenken stemmende bijdragen, 'doordenkertjes', aan ons ledenblad Eén Wereld. De meest recente: een ingestuurde brief met de titel: *Goede voornemens, ook voor de Verenigde Naties* (EW, nr 1, 2018, p. 31), en in dezelfde uitgave op pagina 32 het artikel *Voorbeeldfunctie*, het artikel *Immigratie. Een voldongen feit?* (EW, nr 2, 2019, p. 31), *De EU, een gepassioneerd station* (EW, nr 2, 2019, p. 13), *Het Algemeen Belang: Het behoud van de leefbaarheid van onze planeet*,

uitwisseling in de WFBN-discussiegroep met een voorzet van WFBN-lid Wouter ter Heide in november 2020 (EW, nr 1 2021, p. 25-26), *Gelijk het leven is de natuur doel op zich* (EW, nr 1 2021, p. 27), *Tijdgeest, klimaatcrisis, vaccinaties en Ongekend Onrecht* (EW, nr 2, najaar 2021, p. 29-30).

Kenmerkend voor zijn vele korte en vooral puntige bijdragen in Eén Wereld was zijn artikel *Van Klimaatcrisis naar Vrede* (EW, zomer 2009, p. 3). Juist dit artikel uit 2009 (!) is het waard nog eens na te lezen en daarom geven we het onderstaand integraal weer.

Hoewel het denkbaar is dat de klimaatcrisis zal leiden tot meer geweld in de wereld, bijv. door overstromingen of een gebrek aan schoon drinkwater, denk ik niet dat het ooit tot klimaatoorlogen zal komen. Ik ga er namelijk van uit dat de crisis beheersbaar te maken is, omdat zij deels onze eigen schuld is.

Afgezien van de CO₂-uitstoot, denk ik daarbij vooral aan de voortschrijdende verwoestijning, als gevolg van menselijk handelen. Deze aanslag op de leefbaarheid van grote delen van onze planeet, met alle negatieve gevolgen van dien, zoals hongersnoden en de daarmee gepaard gaande vluchtelingenstromen, moeten we in staat zijn terug te draaien met behulp van onze fenomenale kennis, die de Verlichting ons heeft nagelaten.

Wat de rationele kant van die verlichtingskennis betreft, moeten we 'als mensheid' technisch gesproken in staat zijn de door ons gecreëerde woestijnen weer volledig in cultuur te brengen.

Daarvoor zal wel eerst de morele verworvenheid die de Verlichting ons gebracht heeft, de democratie, op mondiale leest geschoeid moeten worden van een ongeloofwaardige organisatie van kibbelende regeringen tot een mondiaal beleidsorgaan met bovenationale bevoegdheden.

Een gezaghebbend wereldforum waar een klimaat van vrede heerst, als resultaat van gezamenlijk gedragen verantwoordelijkheid voor het totale wereldgebeuren. Voor de totstandkoming van die broodnodige hervorming van onze volkerenorganisatie biedt artikel 109 van het VN-Handvest alle mogelijkheid. De vraag is alleen of de politieke wil aanwezig is om die mogelijkheid te gelde te maken, gezien de rigoureuze doorbraak van de mondiale machtsverhoudingen (zowel militair als economisch) die aan die hervorming kleven. Niet de VS (het geweld en het geld), maar de VN (het mensenrecht) zal daardoor immers het mondiaal reilen en zeilen gaan bepalen.

De WFBN heeft met Wouter ter Heide een markant lid verloren die positief in het leven stond en erop vertrouwde dat er ooit een omslag ten goede zou komen.

In memoriam

Geschreven door F. Micklinghoff, voorzitter van de WFBN.

Edy Korthals Altes

Everhardus Joannes Korthals Altes (roepnaam Edy) werd op 5 maart 1924 geboren te Vught en overleed op 25 december 2021 te Den Haag. Hij was ambassadeur en *President of the World Conference on Religion and Peace*. Zijn uitvaart vond plaats op 3 januari 2022.

Zijn onvermoeibare betrokkenheid bij, en inzet voor stabiliteit in de wereld was voor velen een lichtend voorbeeld. Als jong ambtenaar werkte hij op de Nederlandse ambassade in Bonn in de jaren dat Josef Luns minister van Buitenlandse Zaken was. Toen al maakte hij zich zorgen over de opbouw van het atoomwapen aan beide zijden van het IJzeren Gordijn. Die zorgen namen jaar na jaar toe. Vooral de verdere opbouw van het atoomwapen onder het presidentschap van Ronald Reagan was voor hem reden stelling te nemen tegen deze ontwikkeling.

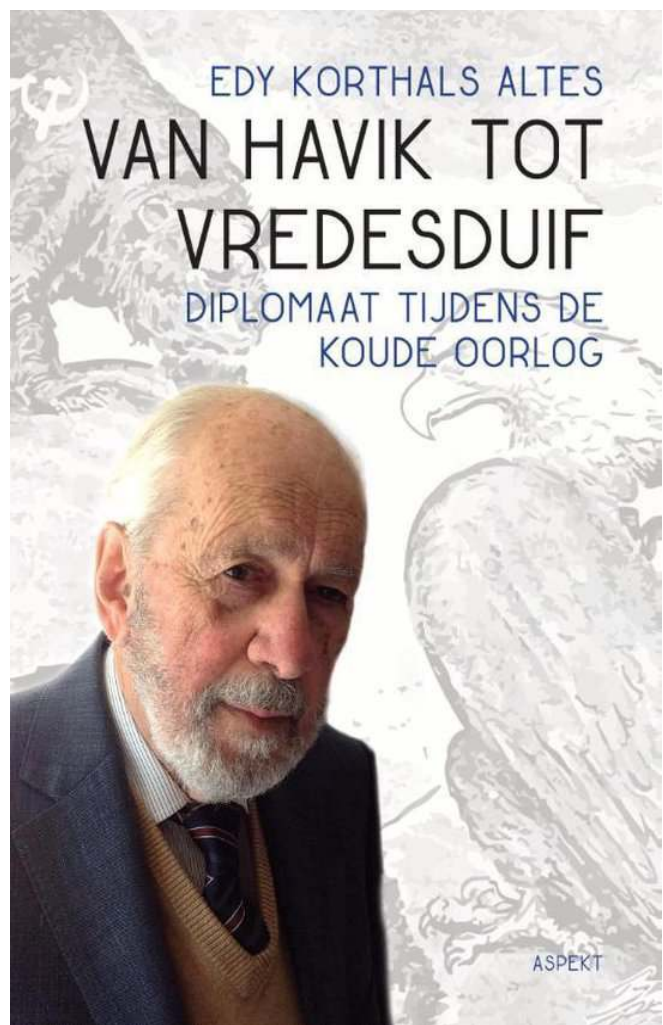
In 1985 nam hij daartegen stelling, eerst in een intern document, en daarna in een artikel in het Dagblad Trouw. En hij trok daaruit de consequentie: na een levenlang te hebben gewerkt voor het Ministerie van Buitenlandse Zaken, laatstelijk als Ambassadeur, nam hij ontslag. Al snel vond hij tal van andere bezigheden en opgaven, waardoor er eigenlijk geen sprake was van een soort 'rustige oude dag'.

Zijn motivatie: "De veiligheid van de mens wordt in snel tempo aangetast. Onze toekomst moet een vredige zijn of er zal geen toekomst meer zijn. Je moet God Jehova liefhebben met heel je hart en verstand en naar zijn geboden leven."

Op 22 april 2021 eerde de Haagse burgemeester Jan van Zanen in het park voor zijn flat Edy Korthals Altes voor zijn jarenlange geweldloze inzet voor de vrede. In zijn dankwoord wees Edy erop, dat "we bezig zijn het leefklimaat op onze planeet Aarde kapot te maken, niet alleen ecologisch, maar vooral ook met de voortgang in bewapening. Thans is vrijwel onopgemerkt de grootste wapenloop gaande in de geschiedenis van de mensheid." Burgemeester Jan van Zanen kreeg van Edy als dank zijn boek *Van Havik tot Vredesduif* aangeboden.

Edy Korthals Altes stond op mijn lijstje van 'gewenste sprekers' voor een najaarsbijeenkomst van de WFBN en in mijn achterhoofd speelde daarbij de gedachte dan, gebruik makend van de gelegenheid, hem te vragen of hij wilde toetreden tot de Raad van Advies van de WFBN. In de nazomer van 2020 en het voorjaar van 2021 belde ik twee keer met hem. Het werd beide keren een lang en zeer geanimeerd gesprek. Hij klonk krachtig en levenslustig door de telefoon. Natuurlijk wilde hij maar al te graag de leden van de WFBN op de najaarsbijeenkomst toespreken, maar ik moest wel voor vervoer en begeleiding zorgen, want hij was inmiddels slechtziende. Verder dan dit vluchtig telefonisch contact kwamen we niet, want de corona-besmettingscijfers liepen op en in feite ging Nederland 'op slot'.

Met het overlijden van Edy Korthals Altes verdwijnt een zeer markante, bevlogen en bovenal idealistisch mens uit de WFBN-gelederen. Het door hem geschreven boek laat hij na en het is en blijft hoogst actueel en waard om te (her)lezen.

Van tijd naar tijd: Europese cultuur in jaren van overgang

Een boekbespreking door Willy Rademakers

Willy Rademakers is lid van de WFBN

Dit boek uit de bibliotheek van mijn vader, J.P. Weel (1928-1974), overtuigd wereldfederalist sinds begin jaren 50 van de vorige eeuw, vond ik na zoveel jaren toch de moeite van herlezing waard. Juist nu, in deze zeer snel veranderende samenleving, waarbij de vraag rijst in hoeverre men meebewegen moet met opgelegde maatregelen.

Het boek *Van tijd naar tijd* van de socioloog en historicus P.J. Bouman (1902-1977), werd in 1972 gepubliceerd. Het oeuvre van Bouman bevat meerdere boeken die een licht werpen op de Europese cultuur en complexiteit van de samenleving. Zijn beroemdste werk is de bestseller *Revolutie der eenzamen* (1953).

In *Van tijd naar tijd* beschrijft Bouman de late 18de eeuw, waarmee men een indruk krijgt van de rijkdom van de Europese cultuur binnen de vierhoek Wenen, Weimar, Parijs en Birmingham.

In Midden-Europa is de nabloei van de feodale beschaving tot ondergang gedoemd.

In het Westen een ongeduldig zoeken naar nieuwe levensvormen, wisselende belevenissen in jaren van versnelde geschiedenis, contrasten tussen hoop voor de toekomst en begrip voor mogelijke gevaren. Dit alles wordt met een groot aantal biografische gegevens toegelicht. Met name de beschrijving van de levens van o.a. Mozart, Haydn, Einstein, Rousseau, Voltaire en Watt geven een beeld van wat er zich in deze tijd afspeelde.

In ieder mensenleven, hoe uniek ook, ligt altijd iets verborgen van het cultuurpatroon waarin het zich ontplooid. Iedere vorm van macht, vooral waar deze met economische uitbuiting gepaard gaat, heeft in de geschiedenis soms openlijk, meestal stil protest uitgelokt.

Wenen

In het eerste hoofdstuk "Wenen" wordt het leven van de familie Mozart beschreven. Dat bestond uiteraard uit een enorme passie voor de muziek; er werden veel belangrijke contacten gezocht om zo tot roem en erkenning te komen. In die jaren gold voor het Oostenrijkse rijk het

motto dat muziek verbindt en verbreedt. Er werd grote waarde aan toegekend. Wolfgang trad op aan het hof en had met diverse buitenlandse meesters kennis gemaakt om zijn bekendheid en kunde te vergroten. Met name Dr. Mesmer (mysticus en natuuronderzoeker), Vorst Esterházy en Joseph Haydn hebben een grote rol in zijn leven en in zijn bekendheid gespeeld. Ook wordt een weergave gegeven van de binnenlandse en buitenlandse politiek en het lot van de Donaumonarchie.

Mozart zette zich in voor menselijke waardigheid en trad toe tot de orde van vrijmetselaars, welke een nadrukkelijk vertrouwen in de mensen voorstaat. Deze stroming staat open voor mensen van ieder geloof en afkomst.

Joseph Haydn vond zijn opvoeding met discipline, orde en zindelijkheid, een zegen, wat ook zijn eigen levensstijl kenmerkte.

Weimar

In dit tweede hoofdstuk wordt de levensloop van Goethe, eveneens vrijmetselaar en een veelzijdig kunstenaar, behalve dichter, wijsgeer ook natuurvorser, weergegeven. Zijn reis door Zwitserland, zijn contacten met onder meer Schiller, Schubert en Kant. Goethe had een grote afkeer van anarchie. Wanneer de ene burger zich het recht aanmatigde om zich op de andere te wreken, moest een chaos worden gevreesd. Goethe diende bij het regiment van Karl August. Rond 1770 remde de last van de feodale rechten initiatieven. Gematigde kritiek werd afgestraft. In het jaar van de vrede van Basel verscheen het boekje *Zum ewigen Frieden*. Volgens Kant viel vrede ook binnen het bereik van de levende mensen, wanneer men internationale organisatie wilde aanvaarden. Hiertoe was noodzakelijk dat samenwerkende staten voor een democratische bestuursvorm kozen.

Parijs

Dit derde hoofdstuk beschrijft het leven van Marie Antoinette, de jonge geliefde en latere vrouw van Lodewijk XVI. De inzichten van Voltaire, Rousseau, Diderot, die met hun denkbeelden de voorgeschiedenis van de Revolutie zouden inluiden. Voor ieder, die nog uit de tradities van de Verlichting leefde, vormden de revolutie-idealen die met militair optreden samengingen, een ommekeer. Napoleon (de generaal die vol lof was over het werk van Rousseau en Goethe) speelde daar een grote rol in. Feodale rechten zouden moeten verdwijnen en adellijke en kerkelijke bezittingen geconfisqueerd.

Birmingham

In het vierde en laatste hoofdstuk "Birmingham" wordt onder meer de industriële revolutie beschreven. Een voorname rol is uiteraard weggelegd voor Boulton en Watt, waarbij hun levensgeschiedenis met belangrijke contacten als Dr. Darwin en Thomas Day en de grondlegger van aardewerkfabriek Wedgwood uitvoerig beschreven wordt. Het verschil tussen het oude en nieuwe Engeland, waarin methodisme, wetenschap en technische

verbeteringen die voor het oude Engeland een nieuw tijdperk zouden inluiden. Met name de stoommachines die hun intrede deden, konden de werkomstandigheden verbeteren.

Toch vormde Engeland geen uitzondering dat de 18de eeuw in een stemming van desillusie eindigde; het tijdperk van de Verlichting eindigde in een langdurige oorlogschao. Maar toch waren er processen van verandering in het sociaaleconomisch vlak, wetenschap en techniek. Voor de vroege emancipatie van de arbeidersklasse lieten zich nog 18de-eeuwse idealen gelden.

Uiteindelijk is de slotconclusie van dit boek: ieder tijdperk waant zich origineel, streeft naar verwezenlijking van wat als noodzakelijk of begeerlijk wordt gezien, waarbij de toekomst zwaarder weegt dan het verleden. Wellicht een mooi motto om in deze verwarrende tijden ons voor ogen te houden.

Mooi vind ik in deze context ook de uitspraak van Hegel (1770-1831): "De geschiedenis leert ons dat de geschiedenis ons niets leert."

Titel: Van tijd naar tijd:
Europese cultuur in jaren van overgang
Auteur: P.J. Bouman
Uitgever: Van Gorcum (1972)
ISBN 902320994X (ISBN13: 9789023209942)

Vredeswerk aan de winkel

De voorjaarseditie 2021 van Eén Wereld schonk aandacht aan het boek van vredesactivist Vijay Mehta: *How not to go to war* (2019). In dit boek constateert Vijay Mehta, voorzitter van *Uniting for Peace* in Londen (<https://unitingforpeace.com/>), dat oorlog geïnstitutionaliseerd is. Als tegenhanger voor de geldverslindende wapenindustrie stelt hij voor om vrede te institutionaliseren door wereldwijd Ministeries van Vrede en vredescentra in te stellen.

In de tussentijd heeft Vijay niet stil gezeten. Inmiddels werkt hij nauw samen met de *Global Alliance for Ministries of Peace* (GAMIP), een groep van vredesorganisaties van over de hele wereld. Deze bundeling van vredeskrachten gaat zich richten op het realiseren van vredescentra op de gehele planeet. Deze groep van geweldloze vredesactivisten is nu aan het onderzoeken hoe er op verschillende niveaus Vredescentra / Ministeries van Vrede kunnen worden gerealiseerd.

Deze niveaus zijn: individueel, lokaal, nationaal en mondiaal.

Op nationaal niveau zou dit betekenen dat er een plan voor vrede wordt uitgedacht. Instrumenten die worden ingezet zijn: adviseren, het aanbieden van trainingsprogramma's, dienstverlening en educatie.

Een belangrijke referentie voor het werk op mondiaal niveau is de resolutie van Algemene Vergadering van de Verenigde Naties uit 1999 (Res A/53/243) waarin wordt opgeroepen tot een Cultuur van Vrede.

Democratische participatie speelt een belangrijke rol. Het uiteindelijke doel is het opbouwen van en de groei van ethisch bewustzijn. Het gaat dus om een bewustwordingsproces. Vreedzame conflictoplossing en verzoening is altijd te prefereren boven oorlog.

Er is inmiddels een gids voor vredesprofessionals in de maak – zo ook een handboek voor regeringen.

LANDEN MET DE HOOGSTE MILITAIRE UITGAVEN:

De Verenigde Staten - \$778 miljard

China - 252 miljard dollar [geschat]

India - 72,9 miljard dollar

Rusland - 61,7 miljard dollar

Verenigd Koninkrijk - \$59,2 miljard

Saoedi-Arabië - 57,5 miljard dollar [schatting]

Bron: SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute)

Geweld in Nederlands-Indië

Sieuwert Haverhoek (1945) vertaalt de verboden werken van de schrijver Lev Tolstoj en geeft daar lezingen over. Deze vertaalde verboden werken van Tolstoj zijn verkrijgbaar via sieuwert.haverhoek@gmail.com

Naar aanleiding van de recente uitgebreide berichtgeving over geweld tijdens de politioenele acties, een bericht over een gebeurtenis op Java vijftig jaar daarvoor.

In 1898 deden zich op Java ernstige ongeregeldeheden voor. De resident van het eiland reageerde aanvankelijk laconiek en beperkte zich tot het vervangen van de corrupte wedana, het lokale districtshoofd. Deze maatregel bood echter geen soelaas en de onvrede onder de bevolking nam alleen maar toe. Hierop stuurde gouverneur--generaal Carel van der Wijck – zeg maar de onderkoning van Nederlands-Indië – een strafexpeditie naar het opstandige gebied met aan het hoofd daarvan een zekere Andries Engelenberg, een jonge ambtenaar die als een man van de harde lijn gold en daarom bij uitstek geschikt leek om dit klusje te klaren.

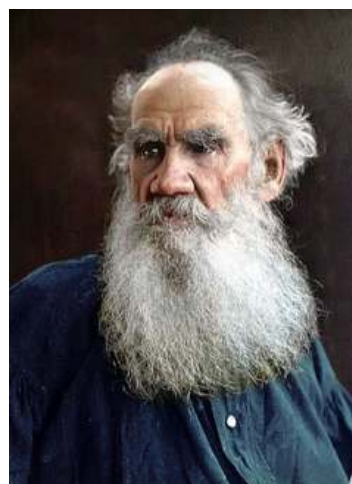
Wat de hoogste bestuurders van Nederlands-Indië niet wisten, was dat deze Engelenberg was gaan twijfelen aan de no-nonsense aanpak waarvoor hij zo werd gewaardeerd. Na lezing van Lev Tolstoj's brochure "Het koninkrijk van God is in U!" had hij ernstige twijfels gekregen over de staatsdienst en de morele toelaatbaarheid van geweld. Engelenberg aanvaardde de opdracht wel, maar ging anders te werk dan gebruikelijk; hij nodigde de rebellerende dorpsoudsten uit voor een goed gesprek. Deze reageerden met een smalende tegenuitnodiging: als Engelenberg iets te bespreken had, dan kwam hij maar naar hen toe, maar wel 'alleen, ongewapend en midden in de nacht'. Tot ieders verbazing nam Engelenberg de uitnodiging aan en ... inderdaad, midden in het tropische woud, trof een groep van gewapende inlanders een man aan zonder gevolg, zonder bewaking en zonder wapens. Het was de commandant van het strafbataljon, die slechts gewapend was met een boek van Tolstoj. De aanblik van een ongewapende man, die vol vertrouwen voor hen was verschenen, terwijl hij toch de beschikking had over een aanzienlijke legermacht, maakte grote indruk op de rebellen. Het ijs van de vijandschap was gebroken, het vertrouwen was compleet, men begon meteen met onderhandelen en na enkele dagen was de opstand voorbij. "Een sterk verhaal? Misschien, maar een kern van waarheid zit er zeker in. Vaststaat in ieder geval dat Engelenberg kort na deze geschiedenis terugkeerde naar Europa en in Genève kennismaakte met Tolstoj's eerste biograaf, Pavel Birjoekov, die hem een introductie bezorgde. Engelenberg zou Tolstoj in 1900 ook daadwerkelijk een paar keer te spreken krijgen en daarbij een gunstige indruk achterlaten. Volgens Tolstoj was Engelenberg 'een zeer zachtmoedig, naïef, goed opgeleid en ontwikkeld mens.'"

"Maar zelfs als dit verhaal enigszins is aangedikt, dan nog is het de moeite waard als bewijs voor de enorme kracht die aan Tolstoj's ideeën werd toegeschreven. Er zijn ten minste drie bronnen waarin het verhaal van Engelenberg's miraculeuze vredesmissie zonder één voorbehoud wordt verteld en voor hen stond vast dat Engelenberg inderdaad het licht had gezien na lezing van Tolstoj's religieuze geschriften."

Tot zover Otto Boele in zijn bijdrage aan het Tijdschrift voor Slavische Literatuur No.57 uit 2010, waarin een aantal essays over Tolstoj is opgenomen naar aanleiding van de 100-jarige herdenking van zijn dood tijdens een symposium in de Universiteit van Leiden.

Dit verhaal roept wel de vraag op: wat stond er dan in dat boek "Het Koninkrijk Gods is binnen in U!" waar Engelenberg zo door geraakt was? Daar gaat Boele niet diep op in. Hij geeft wel een aardige samenvatting van de theologische visie van Tolstoj, die neerkomt op de gelijkwaardigheid van alle mensen omdat God in elk mens woont door zijn levensgeest. Maar hij heeft toch bepaalde zaken niet begrepen. Hij zegt namelijk dat Tolstoj niet in de onsterfelijkheid van de ziel geloofde. Dat is onjuist. Tolstoj verwoordde dat als volgt: 'Ik weet niet waar ik (mijn ziel) vandaan kom en ik weet ook niet waar ik (mijn ziel) heenga, en dat noem ik God.'

Na de publicatie van sommige vertaalde Tolstojwerken rond 1900 zijn deze boeken door de (RK) kerkelijke censuur op de zwarte lijst geplaatst evenals in Frankrijk. In Duitsland werd het werk verboden, omdat Tolstoj Wilhelm II 'een idioot' noemde (hij eiste van zijn soldaten zelfs bereidheid om hun eigen broers en vaders dood te schieten!). Het verbod gold ook voor het uitgebreide oeuvre dat Tolstoj na zijn 'bekering' rond 1880 tot aan zijn dood in 1910 schreef. Die boeken waren al door de Russische censuur verboden vanwege de kritiek op Kerk en Staat. Er zijn wel Engelse vertalingen van verschenen en daarvan is bekend dat Gandhi met name "Het Koninkrijk Gods is binnen in U!" als de grootste inspiratiebron voor zijn geweldloosheidsactiviteiten in Zuid-Afrika en India heeft beschouwd. Daarin wordt uitgebreid uiteengezet hoe de geweldspiraal kan worden doorbroken. En dat was precies wat Engelenberg in praktijk bracht op Java in 1898, maar waar de legerleiding aldaar absoluut geen oren naar had.

Graaf Lev Nikolajevitsj Tolstoj (1828-1910)

De Duurzame Doorbraak is pure noodzaak!

Snel groeiende samenwerking van ruim 90 organisaties.

Jan Juffermans is lid van de Raad van Advies van de WFBN. Dit artikel werd eerder gepubliceerd op www.platformdse.org

Wie had het durven dromen? Dat er binnen enkele maanden ruim 90 organisaties meedoen aan de Duurzame Doorbraak. Zo staan bijvoorbeeld het Platform Duurzame en Solidaire Economie (DSE) en de Werkgroep Voetafdruk Nederland op de lijst, samen met hun logo en een statement. Maar ook de FNV, Oxfam Novib en Urgenda. Het is wellicht ook voor de WFBN interessant.

Duurzame Dinsdag

Op Duurzame Dinsdag (7 september) werd in Den Haag duidelijk dat het ging lukken. In de grote zaal van conferentiecentrum New Babylon werden al door zo'n 35 organisaties *pledges* voor meer samenwerking gepresenteerd. Daar werd toen met veel tamtam oktober als de Maand van de Duurzame Doorbraak aangekondigd. Ook de site www.duurzamedoorbraak.nu werd gelanceerd. Daarna groeide de Doorbraak-groep snel door. De agenda op de site gaf al direct een indrukwekkend mooi overzicht van de vele activiteiten die er dagelijks werden georganiseerd.

Allerlei initiatieven

Meer dan ooit zijn velen nu actief met duurzame ideeën en projecten op allerlei concrete gebieden, zoals bouwen, energie, hergebruik & recycling, landbouw, transport, voeding. Voor veel maatschappelijke organisaties is duurzaamheid nu de zo zeer gewenste toekomst. Denk aan maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO), de vakbonden, het werk aan de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's) van de VN, en de diverse organisaties voor een nieuwe economie. Ook de milieu- en ontwikkelingsorganisaties niet te vergeten, die al veel langer werken aan de transitie naar een rechtvaardige samenleving op een gezonde planeet. Samen streven ze in feite naar een duurzame economie.

Toekomstige generaties

Een duurzame economie is ontzettend hard nodig, want de huidige groei-economie is uitermate schadelijk voor mens en milieu, voor de huidige maar vooral ook voor toekomstige generaties. Met name de klimaatverandering kan voor zeker een paar duizend jaar grote ellende blijven veroorzaken, met miljoenen slachtoffers. Ook het ernsti-

ge verlies van biodiversiteit kan onmogelijk snel hersteld worden. Daarom worden dergelijke problemen als uitermate bedreigend ervaren. En tergend is dat zelfs het armoedevraagstuk nog steeds niet fundamenteel wordt aangepakt en we wel meer extreme rijkdom en steeds luxere voorzieningen hebben ontwikkeld, zelfs tot ruimtereisjes toe; in feite een blamage voor de mensheid.

De Transitie Motor

Mede door dergelijke frustraties hebben al die initiatieven en organisaties elkaar nu gevonden, geholpen door de corona-periode. Dat gebeurde vooral door de vele zoom-bijeenkomsten onder de noemer van de 'Transitie Motor', een initiatief van het transitie-instituut Drift in Rotterdam en een flinke groep vrijwilligers. De op vele terreinen al begonnen transities kwamen nu samen en iedereen ervoer de waarde én de noodzaak om de idealen en krachten te bundelen. Om samen ook een einde te kunnen maken aan de schrijnende armoede, de afname van de biodiversiteit en de steeds gevaarlijker klimaatontwrichting. Andere organisaties worden dan ook van harte uitgenodigd om mee te gaan doen aan de Duurzame Doorbraak.

Activiteitenagenda

Het is spannend hoe het verder zal gaan. Uit de unieke bundeling van kennis en krachten kan hopelijk spoedig ook meer politiek invloed groeien. De activiteitenagenda op de site kan zowel de onderlinge samenwerking als de opkomst bij acties, lezingen, manifestaties en dergelijke vergroten. Dus die agenda is een belangrijke informatiebron, die ook een aantrekkelijk perspectief voor nieuwe deelnemers biedt. Kent u landelijke of regionale organisaties die nog niet meedoen? Maak ze attent op de site www.duurzamedoorbraak.nu en wijs hen op die doorlopende agenda. Achter de 'knop' Organisaties zijn alle deelnemers te vinden. Op de site kan men ook het deelnameformulier invullen.

Doorbraak Dialogen

Om met de deelnemende organisaties de contacten en samenwerking te versterken worden sinds kort *online* de Doorbraak Dialogen georganiseerd. Gestart is met twee keer per maand, op vrijdagen van 15.00 tot 17.00 uur. De bedoeling is om steeds met enkele organisaties samen bepaalde thema's te presenteren en bespreken. Op 14 januari was de aftrap met het thema klimaat en de noodzaak van een actuele Klimaatwet. Op 29 januari stonden de *Social tipping points* op het programma. En voor de komende tijd staan bijv. de thema's 'Omgekeerde ontwikkelingshulp' en 'Persoonlijke CO2-budgetten' gepland. En zo zullen de ideeën voor de volgende Dialogen steeds door de deelnemende organisaties naar voren worden gebracht. Die staan op genoemde site. Ook de gezamenlijke agenda gaat daar door, elkaar zo extra versterkend voor de zo noodzakelijke doorbraak.

Hugo de Groot, Loevestein en de VN

Michiel van de Kasteelen is lid van de WFBN.

Slot Loevestein was het decor van de opening van de VN75-week. Een goed moment om terug te keren naar de roots van het Internationaal Recht: Hugo de Groot, schrijver van een aantal belangrijke documenten, waarvan nog steeds grote waarde wordt toegekend, en die tot op vandaag onderwerp zijn van fors debat. Probleem is natuurlijk dat de auteur niet meer beschikbaar is om aan het debat deel te nemen, zodat we het moeten doen met interpretaties en oordelen ver buiten de tijd en de context waarin de werken geschreven zijn.

Internationaal-juristen, zoals ik, zouden het liefst de werken van Hugo de Groot omarmen als de basis voor een humaan internationaal recht, gericht op vrede en tegen oorlog, gericht op internationale samenwerking en tegen het navolgen van individuele staatsbelangen. Ik zou me overigens in goed gezelschap bevinden, want in bepaalde kringen binnen het internationaal recht geldt Grotius als een icoon.

Iemand als Hersch Lauterpacht, de grote internationaal rechtsgeleerde uit de vorige eeuw, vat in zijn essay *The Grotian tradition in International Law* uit 1946 het hoofdwerk van Grotius over het Recht van Oorlog en Vrede samen in de volgende karakteristieken:

The subjection of the totality of international relations to the rule of law; the acceptance of the law of nature as an independent source of international law; the affirmation of the social nature of man as the basis of the law of nature; the recognition of the essential identity of states and individuals; the rejection of the 'Reason of State'; the distinction between just and unjust war; the doctrine of qualified neutrality; the binding force of promises; the fundamental rights and freedoms of the individual; the idea of peace; and the tradition of idealism and progress.

En daarmee zet Lauterpacht Grotius diametraal tegenover lieden als Machiavelli en Hobbes met hun duistere opvattingen over de mens 'als egoïstisch en antisociaal, en niet in staat te leren van ervaring'.

Aan de andere kant staat iemand als de Groningse polemoloog B.V.A. Röling, die het gedachtegoed van Hugo de Groot kenmerkt als 'hypocriet', gericht als het was op 'het instandhouden van de arrogantie van de macht, namelijk de macht, die Europa uit zou oefenen over de rest van de wereld'.

Maar het beeld van het werk van Hugo de Groot is ambivalentener dan deze beide uitersten. En dat geldt ook zijn persoon.

Om met het laatste te beginnen. Hugo de Groot komt in de beschrijvingen die er over hem zijn naar voren als een vroegrijpe, zeer begaafde jongeman, die al tussen zijn 11e en zijn 16e levensjaar aan de Leidse universiteit studeerde en daar uitblonk in verschillende vakgebieden, meerdere talen sprak, en zich onder andere toelegde op de dichtkunst. Tegelijkertijd is hij pedant, in zeker mate zelfingenomen, hetgeen hij verbergt achter een wat doorzichtige bescheidenheid. Hij is van goeode komaf, stamt uit een Delfts regentengeslacht, met alle zeer behulpzame connecties van dien. Maar zijn familie kent ook tegenslag en moeilijke perioden. Hij is iemand die altijd het oog heeft gehouden op zijn loopbaan, en daartoe ook op het goede moment de goede connecties aanboort. Tegelijkertijd is het hem niet allereerst om welstand en vermogen te doen, maar vooral om aanzien en invloed. Daarbij stelt hij zich in zijn rechtsgeleerde werk en in zijn leven in het algemeen in dienst van datgene wat hem verder helpt, terwijl er tegelijkertijd conflicten zijn, die hij – als hij ergens voor staat – zeer beslist niet uit de weg gaat, hetgeen hem ook vaak in problemen heeft gebracht.

Zijn eerste traktaat *De iure praedae* (Over 'het recht op buit'), geschreven rond 1604, is daarvan een goed voorbeeld. Grotius was op dat moment advocaat in Den Haag, een beroep dat hij eigenlijk beneden zijn stand vond. In 1603 werd door Jacob van Heemskerck in de Straat van Malakka een Portugees schip buit gemaakt, hetgeen een forse som geld opleverde. De juridische vraag was of die 'inbeslagneming' rechtmatig was. Grotius – werkend in opdracht van de VOC – wil aantonen dat dat zo is en baseert dat op twee pijlers. Ten eerste: de zee is vrij en van iedereen, en daarvan afgeleid is de handel over zee dus vrij. En ten tweede: ook de 'inlanders' in de Oost waren als volwaardige rechtspersonen vrij om handel te drijven met wie ze maar wilden. De Portugezen ontzegden de VOC dat recht en daarom was het rechtmatig om hen te bestrijden en hun goederen buit te maken.

Bekeken vanuit het standpunt van Röling is zo'n traktaat inderdaad een onmiskenbare verdediging van het VOC--denken. Maar dieper kijkend naar de onderliggende argumenten, kan je het begin zien van een interessante ontwikkeling in internationaalrechtelijk denken. Het hoofdstuk over 'de vrije zee' heeft Grotius later als zelf-

standig werk uitgebracht. En ook de vraag wanneer oorlog gerechtvaardigd is, is een van de hoofdlijnen in zijn werk geworden.

Hugo de Groot raakte verstrikt in de politieke en religieuze verwickelingen in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. In het religieuze conflict tussen remonstranten en contraremonstranten probeerde hij als 'politicus' geen partij te kiezen. Zijn keuze voor tolerantie en 'vrijdenken' bracht hem steeds verder in de remonstrantse hoek. Daarmee bracht het hem in het kamp van Johan van Oldenbarnevelt, de raadspensionaris, die het opnam tegen de ambities van Prins Maurits. Dat bracht hem uiteindelijk als gevangene in Slot Loevestein, en bij zijn legendarische ontsnapping in de boekenkast, waarna hij zijn carrière kon voortzetten in dienst van andere mogendheden dan de Republiek.

Dit is deel 1 van een blog-drieluik over Hugo de Groot en zijn gedachtegoed. Voor wie zich verder wil verdiepen in het leven en denken van Hugo de Groot, is er de biografie van Henk Nellen *Hugo de Groot, een leven in strijd om de vrede 1583-1645*" (Uitgeverij Balans; 2007). En voor wie de sfeer wil proeven, blijft een bezoek aan Slot Loevestein een aanrader.

Deze bijdrage verscheen eerder op www.nvvv.nl

Matthias P. R. Reding op Unsplash

CUNCR verklaring over de oorlog in Europa

Naar aanleiding van de gebeurtenissen in Oekraïne, geeft het "Centrum voor Constitutioneel Onderzoek van de Verenigde Naties" de volgende officiële verklaring af:

Oekraïne-crisis is een constitutionele crisis van de Verenigde Naties

"De Verenigde Naties zijn opgericht tijdens een oorlog om een einde te maken aan alle toekomstige oorlogen", dit was de trieste bekentenis van de secretaris-generaal, na de resolutie SC/14808 van de Veiligheidsraad, dat de VN er opnieuw niet in geslaagd is een internationaal conflict vreedzaam op te lossen. In feite is de VN er sinds haar oprichting niet in geslaagd honderden oorlogen te voorkomen, die wereldwijd tientallen miljoenen slachtoffers hebben gemaakt. De reden: de Veiligheidsraad is ondervertegenwoordigd met slechts 15 lidstaten uit de bijna 200 landen. Het is ondemocratisch - er zijn geen vertegenwoordigers van de bevolking in de Raad. En het is apartheid - vijf permanente leden, waaronder Rusland, de Verenigde Staten en China, kunnen de besluiten nemen voor de rest van de wereld, maar door het veto kunnen zij in elk conflict naar eigen goeddunken zichzelf uitsluiten van elk wereldwijd besluit.

Dit geboortedefect was bekend ten tijde van de oprichting van de VN. Daarom stemden bijna alle landen die in 1945 in San Francisco aanwezig waren, voor een herziening van het VN-Handvest na 10 jaar. Dit geschenk van artikel 109 lid 3 van het Handvest aan de mensheid is genegeerd en niet uitgeoefend. Wij dringen er bij de Secretaris-Generaal en de Lidstaten van de VN op aan de Conferentie ter herziening van het Handvest, hetgeen allang had moeten plaatsvinden, te houden. Laten we ons houden aan de belofte van San Francisco voor een nieuwe VN en ons bevrijden van het wrede oorlogssysteem en het vervangen door een rechtsstaat en rechtvaardigheid. Laten we de VN een grondwet geven."

Het Centrum voor Constitutioneel Onderzoek van de Verenigde Naties (CUNCR)
S.M. Sharei,
Uitvoerend Directeur

www.cuncr.org

Grensoverschrijdend gedrag

Rob Moerbeek is esperantist en lid van de WFBN. Dit artikel werd ook geplaatst in "Fenomeno", het orgaan van Esperanto Nederland

Wat bezielt die onbeheerste mannen?

Het lijkt wel een modeverschijnsel de vrouwelijke sekse te beledigen. Maar waarschijnlijker is dat het gaat om een eeuwige reactie op maatschappelijke normen die de onderlinge verhoudingen moeten beschermen tegen primitieve wellust.

Wat is dan de directe aanleiding voor de militaire grensoverschrijding, waarvan de milieugevolgen veel inspanningen om het klimaat te redden hebben getorpedeerd? Misschien slaat de opwarming op de hersens: in het Nederlands spreken we van "heethoofden".

Maar onze dwingelanden in het Oosten munten ook uit als sporthelden: zowel Mau Tsetoeng als Vladimir Poetin zwommen kilometer na kilometer. Dat vormt de basis van hun populariteit. (En zijn de Russische gedopeerde dames niet gediskwalificeerd? Wat een schande!).

In een latere fase waarborgt grove onderdrukking van de vrije meningsuiting de stabiliteit om een enorm rijk te vormen, waar nul-tolerantie heerst tegen afzonderingen. De middelen, met inbegrip van vergiftigingen, worden wel aan de schandpaal genageld, maar "macht geeft recht". De zogenaamde Russische Federatie verzaakt onze federalistische ideeën, onvoorwaardelijk verbonden met democratische, dus verdragende regelingen.

Tragisch genoeg, heeft de Veiligheidsraad nooit ingezien, dat interne hervorming noodzakelijk is, zolang één van de Grote Vijf kan ontsporen. Ze zou moeten beseffen dat NU het ogenblik is gekomen om de deuren open te zetten voor wereldwijde samenstelling.

Ook Oekraïense esperantisten kunnen uitbuiting verwachten als nieuwe Russische kolonie. Het vormt een enorm gebied, beslist met belangrijke bodemschatten, vergelijkbaar met onze pre-Indonesische kolonie. En hoewel de mensen het niet breed hebben, hadden wij in een blindencongres te Irpinj bij Kiev niets te klagen over het eten. Des te dieper waren we onder de indruk dat mijn zieke vrouw onthaald werd op bessen van de markt.

Nu is hulp zeker welkom. Ons Rode Kruis heeft giro 555 geopend. *Universala Esperanto-Asocio*, de Wereld Espe-

ranto-Vereniging, bemiddelt sinds de Bosnische oorlog een solidariteitsfonds *Espero* (hoop).

Daarvan zou, mits nog in leven, ook de secretaresse van *Ligo Internacia de Blindaj Esperantistoj* (Internationale Bond van Blinde Esperantisten, waarvoor ik als "gedeputeerde" in het UEA-Comité zit), moeten profiteren. Zij heeft het "Middelste Diploma" gehaald waarbij Nora en ik in 1997 in de Examencommissie zaten. En ze heeft ook de redactie van het LIBE-orgaan *Esperanta Ligilo* overgenomen.

Sterkte, Olena Poshivana!

Limtranspasha konduto

Kio stimulas virojn sen memregado?

Aktuala Modo, shajne, malrespekti la inan sekson. Pli vershajne tamen chiama reago al sociaj normoj kiu protektas sociajn rilatojn kontraŭ primitiva volupto.

Kio do stimulis la militan limtranspashon, kies narurmedia efiko nuligas multajn strebojn savi la kimatton? Povas esti ke la varmigho efikas al la cerbo: nederlande ni ja parolas pri varmegkapuloj. Sed niaj orientaj despotoj ankaŭ elstaras kiel sportaj herooj: multajn kilometrojn naghadis kaj Mao Zedong kaj Vladimiro Putin. Tio subtenas popularecon. (Kaj chu oni malkvalifikis la rusajn dopulinojn? Kia hontigo!) Tamen en posta fazo kruda subpremado de la libera opiniesprimado garantias la stabilecon por formi grandegan regnon unuecan, kie apartigho estas netolebla. La rimedoj, inkluzive venenadojn, estas ja publike piloriataj, sed "Kie regas la potenco, tie rajto silentas". La launoma Rusa Federacio malobservas niajn federalismajn ideojn, nepre ligitajn kun demokrataj, do malrapigantaj, aranĝoj.

Tragedie la Sekureca Konsilio neniam komprenis ke necesas reformighi, dum unu el la Grandaj Kvin povas elrelighi. Ghi devus konscii ke NUN venis la momento sin malfermi al tutmonda konsistigo.

Ukrainaj esperantistoj povas antaŭvidi ekspluatighon kiel nova rusa kolonio. La tereno estas enorma, certe kun gravaj resursoj, komparebla kun nia kolonio antaŭ-Indonezia. Kaj kvankam la homoj ne estis richaj, en blindul-kongreso en Irpinj apud Kievo ni havis sufichan manghon Tiom pli nin trafis ke mian malsanan edzinon oni aparte regalis per bazare aĉetitaj beroj.

Nun helpo certe bonvenas. Nia Rugha Kruco malfermis la ghirkonton 555. Universala Esperanto-Asocio ekde la Bosnia milito peras monon per la solidarkaso "Espero". Devus profiti, se viva, ankaŭ la sekretario de Ligo Internacia de Blindaj Esperantistoj, LIBE, kies deputito mi estas en la Komitato de UEA, kvazau-parlamento. Shi diplomighis en Meza Ekzameno, kiun estris Nora kaj mi en 1997.

Kaj si transprenis ankaŭ la redaktadon de la Organo de LIBE, "Esperanta Ligilo".

Forton, Olena Poshivana!

Collectief Boekhouden

Marielle Jansen is lid van de WFBN

Om een drijvend paleis onder de Rotterdamse Hefbrug door te kunnen laten zal de brug tijdelijk gedemonteerd moeten worden. Kosten zullen worden vergoed. Daarbij rijst de vraag welke kosten zullen worden vergoed en aan wie. Om de schade aan alle kanten bij benadering te kunnen berekenen zou de een of andere vorm van collectief boekhouden geen overbodige luxe zijn, aangezien het niet kan worden overgelaten aan de opdrachtgever om de schade aan derden te bepalen.

In 2017 lanceerde de Amerikaanse Catherine Austin Fitts (1950) een *Community Wizard* om de geldstromen binnen een gemeenschap zo nauwkeurig mogelijk in beeld te kunnen brengen.
Zie: <https://home.solari.com/economics-101/>

Omdat bestuurders zich een hoedje schrokken van wat er allemaal aan het licht kwam, stak de overheid er een stokje voor, dus de *Community Wizard* is niet meer. Maar op de website is nog het een en ander te vinden over bewust omgaan met geld. Zie: <https://library.solari.com/solari-core-concepts/#Breakaway>

Met wat kleine ingrepen kan de methode van het *dubbelzijdig boekhouden* worden ingezet om de financiële kant van maatschappelijke kwesties in beeld te brengen. Goethe heeft de methode geprezen als “een van de meest briljante uitvindingen van de menselijke geest”. Hij was van mening dat deze kennis in iedere huishouding aanwezig zou moeten zijn.

Tot nu toe ontbreekt die kennis echter bij het gros van de huishoudens, al hebben handel en industrie er door de eeuwen heen dankbaar gebruik van gemaakt. Het onderwijs in boekhouden is daardoor volledig toegesneden op handel en industrie en niet op het behulpzaam zijn van de burger bij de persoonlijke administratie. De edele kunst van het dubbelzijdig boekhouden wordt overgelaten aan accountants, die via gespecialiseerde opleidingen een aparte tak van kennis vertegenwoordigen. Voor velen blijft echter het banksaldo het enige ijkpunt voor de financiële situatie.

Was het vóór het computertijdperk nog een tijdrovend werk om een boekhouding bij te houden, met de rekenkracht van tegenwoordig zou het voor iedereen een peuleschil moeten zijn. Dat er alom behoefte is aan inzicht

in persoonlijke financiële aangelegenheden blijkt alleen al uit de grote vraag naar schuldhelpverlening. Zelfs de boekhouding van de overheid is blijkbaar dermate onoverzichtelijk geworden dat gedupeerden van de toeslagenaffaire of van de gaswinning in Groningen niet op korte termijn gecompenseerd kunnen worden.

Procesvolgorde

Het grote voordeel van communicatie via getallen is dat ze universeel toepasbaar zijn, in tegenstelling tot taal en lettertekens. De basisgetallen 0,1,2,3,4,5,6,7,8,9 geven een logische procesvolgorde aan. Dit zijn dan ook de getallen van de hoofdrubrieken in het decimaal rekeningstelsel. Deze hoofdrubrieken zijn verdeeld in rekeningen van de balans en rekeningen van verlies en winst.

Voor de registratie van transacties wordt gebruik gemaakt van een z.g. T- formulier, waarin aan de linkerzijde de debetbedragen worden vermeld, die laten zien ‘wat je hebt’ en aan de rechterzijde de creditbedragen, die laten zien ‘hoe je eraan komt’. De totalen moeten aan beide kanten gelijk, dus ‘in balans’ zijn. De basisformule luidt: *Bezittingen minus Schulden is Eigen Vermogen*.

Balans	
Debet	Credit
Bezittingen	T Schulden
	Eigen vermogen

Verlies – Winst	
Debet	Credit
Kosten	T Inkomsten

In het Engels wordt het Eigen Vermogen *Equity* genoemd, de ‘gelijkmaker’ van de debet- en creditzijde van de balans.

Omdat het vóór de komst van computers ondoenlijk was om de balans bij iedere transactie aan te passen, werd die maar één keer per jaar opgemaakt. Niets staat ons echter nu nog in de weg om de balans wél met iedere transactie aan te passen. Dit kan gedaan worden door de twee T-formulieren in één formulier onder te brengen, als volgt:

Debet		Credit	
Balans+	Verlies	T Winst	Balans -/-

De Tien Hoofdrubrieken

<i>Traditionele (commerciële) indeling</i>	<i>Aangepast aan individu / organisatie</i>
0. Bezittingen	0. Bezittingen
1. Financiën	1. Financiën
2. Tussenrubriek / Vraagposten	2. Agenda
3. Communicatie / Inkoop / Marketing	3. Communicatie
4. Kosten	4. Kosten
5. Arbeid / Productie	5. Arbeid / Productie
6. Kwaliteitscontrole	6. Onderzoek en Ontwikkeling
7. Voorraad gereed product / Verkoop	7. Wet- en Regelgeving
8. Omzet	8. Inkomsten
9. Verrekeningsrubriek	9. Doelstelling / Archief

Al heeft een aantal van de rubrieken verschillende benamingen, de onderliggende betekenis (ontologie) blijft gelijk, terwijl de omschrijving (epistemologie) in elke taal kan worden omgezet.

Toen giraal geld nog niet bestond kreeg rubriek 2 ook wel de omschrijving 'Geld Onderweg', maar ook 'Tussenrubriek' of 'Vraagposten' wijzen op iets wat nog 'hangende' is of in de planning zit.

Hoewel rubriek 3 op beide plaatsen met 'Communicatie' wordt aangeduid, worden ook hier in het traditionele model verschillende termen gehanteerd. Uiteindelijk komt het neer op de een of andere vorm van communicatie, zoals o.a. 'inkoop' of 'marketing'.

'De kost gaat vóór de baat uit', dus rubriek 4 van 'Kosten' komt vóór rubriek 8 van 'Baten'.

Rubriek 5 wordt traditioneel voor 'Fabricage' gebruikt, maar ook 'Arbeid' of 'Productie' zouden toepasselijke benamingen zijn. Tijd is daarbij de voornaamste factor. Rubriek 5 staat daarom voor 'tijdschrijven'.

Het is logisch dat stap 6 de een of andere vorm van 'Kwaliteitscontrole' of 'Onderzoek en Ontwikkeling' inhoudt. Al is de kwaliteit van een bedrijf iets anders dan kwaliteit van leven voor een individu, er zijn overeenkomsten. Deze rubriek kan ook voor budgettering worden gebruikt.

De overeenkomsten in rubriek 7 tussen 'Voorraad Gereed Product' en 'Wet- en Regelgeving' ligt in de wettelijke eisen waaraan producten moeten voldoen, terwijl ook het individu is gebonden aan wet- en regelgeving in relatie tot leveranciers, medeburgers en de overheid.

Rubriek 8 is gereserveerd voor de 'Baten', ongeacht of die afkomstig zijn uit verkoop, salaris of uitkering. Het onderscheid wordt duidelijk via de diverse rekeningnummers.

Met rubriek 9 wordt een periode afgerond, waarbij wordt bekeken of gestelde doelen voor die periode zijn gehaald en aangepaste of nieuwe doelen worden bepaald.

Om het idee van een balans tot uitdrukking te brengen, worden de meest gebruikte rubrieken aan de debet- en creditzijde voor zover mogelijk gespiegeld weergegeven, als volgt: 0 -1 - 4 - 5 - 8 - 1 - 0

De rubrieken 0 en 1 staan voor de balans, terwijl de verlies- en winstrekening door de rubrieken 4, 5 en 8 wordt weergegeven. Rubriek 5 staat in het midden omdat die de factor tijd aanduidt, de factor waarmee alles staat of valt. Rubriek 5 kan dan ook als 'ruggengraat' van de boekhouding worden gezien. Voor deze rubriek is maar één kolom nodig, omdat de creditkant altijd in de toekomst ligt. Naar behoefte kunnen extra kolommen worden ingevoegd voor de overige rubrieken.

Het Rekeningschema

De hoofdrubrieken worden in tien kolommen weergegeven, die ieder weer in tien secties worden verdeeld. Een sectie is een 'dwarsdoorsnede' van alle rubrieken met hetzelfde rij- of sectienummer. Dit is de basis voor een eenvoudig *Rekeningschema* van 100 getallen. Het eerste cijfer geeft dus de kolom of hoofdrubriek aan en het tweede cijfer de rij of sectie. In het onderstaande schema worden 10 secties onderscheiden, waarbij sectie 0 de sub-rubrieken 00, 10, 20, 30, 40, 50 ,60 ,70 ,80 en 90 omvat. Sectie 1 omvat de sub-rubrieken 01, 11, 21, 31, 41, 51, 61, 71, 81 en 91. Zo ook met de overige rijen of secties, als volgt:

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
00	10	20	30	40	50	60	70	80	90
01	11	21	31	41	51	61	71	81	91
02	12	22	32	42	52	62	72	82	92
03	13	23	33	43	53	63	73	83	93
04	14	24	34	44	54	64	74	84	94
05	15	25	35	45	55	65	75	85	95
06	16	26	36	46	56	66	76	86	96
07	17	27	37	47	57	67	77	87	97
08	18	28	38	48	58	68	78	88	98
09	19	29	39	49	59	69	79	89	99

Dit schema kan worden uitgebreid tot 1000 getallen (in 100 rijen) door iedere sectie weer in tien te verdelen, zodat er ruimte komt voor 'sub-sub-rubrieken'. Het getal van de sub-rubriek komt dan in het midden, als volgt:

Sectie 0: In het midden staat altijd de 0.

0	000	100	200	300	400	500	600	700	800	900
	001	101	201	301	401	501	601	701	801	901
	002	102	202	302	402	502	602	702	802	902
	003	103	203	303	403	503	603	703	803	903
	004	104	204	304	404	504	604	704	804	904
	005	105	205	305	405	505	605	705	805	905
	006	106	206	306	406	506	606	706	806	906
	007	107	207	307	407	507	607	707	807	907
	008	108	208	308	408	508	608	708	808	908
	009	109	209	309	409	509	609	709	809	909

Sectie 1: In het midden staat altijd de 1.

1	010	110	210	310	410	510	610	710	810	910
	011	111	211	311	411	511	611	711	811	911
	012	112	212	312	412	512	612	712	812	912
	013	113	213	313	413	513	613	713	813	913
	014	114	214	314	414	514	614	714	814	914
	015	115	215	315	415	515	615	715	815	915
	016	116	216	316	416	516	616	716	816	916
	017	117	217	317	417	517	617	717	817	917
	018	118	218	318	418	518	618	718	818	918
	019	119	219	319	419	519	619	719	819	919

Zo ook voor de secties 2 t/m 9.

Samenvattend:
Het eerste cijfer toont de hoofdrubriek;
Het tweede cijfer toont de sub-rubriek;
Het derde cijfer toont de sub-sub-rubriek.

Door te werken met niveaus, van 0 t/m 9, kan in alle gevallen worden volstaan met een rekeningschema van 1000 getallen in 100 rijen voor elk niveau.

Betekenis van de Getallen

Voor de dagelijkse praktijk wordt er in Nederland geen eenvormig rekeningschema voorgeschreven, zoals dat bijv. wel geldt in Duitsland en België voor bepaalde beroepsgroepen en takken van industrie. Het is opvallend dat er door de eeuwen heen is vastgehouden aan de hoofdrubrieken, terwijl er in de horizontale lijn van de sub-rubrieken geen logisch verband in omschrijvingen valt te bespeuren. Wat daarvan ook de reden moge zijn, het verband kan alsnog worden aangebracht. Wie weet of dat zelfs herstel zou betekenen van wat oorspronkelijk de bedoeling geweest zou kunnen zijn – een standaard rekeningschema. Als bijv. de bankrekening op rij nr. 11 komt, dan is het rekeningnummer voor de bank 111, terwijl de kosten voor de bank onder 411 worden geregistreerd en eventueel ontvangen rente op 811. Communicatie met de bank valt onder 311. Omdat een bankpas een bezitting is die betrekking heeft op de bankrekening, kan die worden geregistreerd onder nummer 011. Stel dat de bank een seminar organiseert, dan kan de tijd die daarmee gemoeid is voor deelname worden ‘weggeschreven’ onder nummer 511. Op deze manier wordt het rekeningschema horizontaal gecoördineerd.

Handel en industrie hebben er geen belang bij om elkaar een kijkje in de financiële keuken te geven en er valt dan ook vanuit die hoek geen interesse te verwachten in een

standaard rekeningschema. Er valt zelfs een trend te bespeuren om het werken met rekeningnummers helemaal af te schaffen. Voor maatschappelijke organisaties die transparantie en samenwerking nastreven is het echter aan te raden juist wél een standaard rekeningschema te gebruiken.

Collectief Boekhouden

In de trant van *Follow the Money* zouden geïnteresseerden zich kunnen toeleggen op het doorrekenen van de financiën van een lokale overheid of het een of andere (bouw)project of wat er gebeurt met de gekapte bomen uit het Sterrebos die het loodje moesten leggen voor de uitbreiding van Nedcar of waar de belangstelling van deelnemers dan ook naar uit moge gaan.

Ook zouden verschillende LETS systemen hun activiteiten kunnen uitbreiden door met elkaar samen te werken op landelijk en zelfs op internationaal niveau. Dit zou tevens een remedie kunnen zijn tegen het schrikbeeld van *social credits*, als overheden contant geld zouden afschaffen en in staat zouden zijn om de digitale geldstromen volledig te beheersen.

Aangezien werk de belangrijkste factor is bij het genereren van waarde, zou werk direct kunnen worden ingewisseld tegen goederen of diensten, zonder tussenkomst van de een of andere bank. Ook zou anonimiteit gewaarborgd kunnen worden d.m.v. het genereren van een persoonlijk nummer op basis van datum en plaats van aanmelding. Eventueel, in geval van grote aantallen deelnemers, kan aan de datum ook nog het tijdstip van aanmelding worden toegevoegd.

Volgens het gangbare patroon is de penningmeester of boekhouder degene die alle financiële feiten op een ordelijke manier verwerkt en registreert. Aangezien deze feiten tegelijkertijd onderdeel zijn van de financiële administratie van werknemers/participanten, zouden die ieder hun eigen aandeel aan een collectieve administratie kunnen leveren door de relevante gegevens uit hun eigen boekhouding te kopiëren naar het collectief, zodat de boekhouder alleen nog hoeft te controleren of de ingevoerde feiten aan de gestelde eisen voldoen.

Zoals de hoofdrubrieken aangeven, zijn er rubrieken die behalve met geld ook met immateriële zaken te maken (kunnen) hebben, zoals bijv. planning (2), communicatie (3), onderzoek en ontwikkeling (6). Daarbij is integratie van de factor tijd (5) een belangrijk aspect. Rubriek 5 kan dan ook als ‘ruggengraat’ van de hele boekhouding worden gezien. Deze kolom staat dan ook in het midden. Toevallig is dat in de hier onder gebruikte ‘bandbreedte’ onder de letter M.

Registratie van Boekingsfeiten

Alle boekingsfeiten worden ingevoerd per *entiteit* in een *journaal* of dagboek. Deze entiteit kan een individu zijn of een bedrijf of een lokale overheid. Door 10 niveaus te hanteren kan één organisatie in principe het hele scala van niveaus omvatten, van individu tot en met de Aarde

of zelfs het zonnestelsel.
In principe zouden ook dieren of zelfs bomen als entiteit kunnen worden opgenomen. Afdalend in de natuurrijken zouden dieren op niveau -1, bomen op -2 en mineralen op -3 kunnen worden geregistreerd.

Hier onder een model-journaal zoals het kan worden bijgehouden in een Excel document(1).

Rij Nr	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y										
1	Datum	Plaats	Niveau		000	110	111	115	119	122	124	400	500	800	124	122	119	115	111	110	000		Euro	USD	GBP										
2	Verzonden door:			Rek. Nrs.	Balans Debet						Verlies		Winst		Balans Credit						000	=Som(E4:J4)-U4													
3	Verzonden aan:				Bez.	Kas	Bank	Z.R.	LETS	Deb	Cred	Uitg.	werk	Ink.	Cred	Deb.	LETS	Z.R.	Bank	Kas	Bez.	124	=O4-K4												
4	Datum	Verslag nr.		Rek. Nrs.	Eindbedragen						Totaal		Totaal		Eindbedragen						100	=W2-W3													
5					=e12	=f12	=g12	=h12	=i12	=j12	=k12	=L12	m12	=n12	=O12	=p12	=q12	=r12	=s12	=t12	=u12	899	=N4												
6					Cumulatieven per Kolom												Cumulatieven per Kolom												499	=K4+L4					
7	Transactie Details				Deze rij vastzetten om de koptekst in beeld te houden bij scrollen.																		999	=W5-W6											
8					Invoegen Nieuwe Periode																														
9																																			
10																																			
11																								=Som(W8:W10)											
12					=E21																		=K21												
13	=Som(E13:L13)				+E13																		+K22	=N20	=O20	=P20		600	=Som(N13:U13)						
14																																			
15				Periode 2																															
16																																			
17																								=Som(N17:U17)											
18																																			
19																																			
20	=Som(E20:L20)				Totaal rij 14 t/m 19																		600	=Som(W14:W19)											
21	=C32+C31																						=K32+	=N32	Cumulatieven						600	=Som(W14:W19)			
22	=Som(E19:L19)				=E31 =F31																		K31	+N31							=U31	600	=Som(N22:U22)		
23																																			
24				Periode 1																															
25																																			
26																																			
27					De bedragen van C22, W22, C31 en W31 moeten gelijk zijn																														
28																																			
29																																			
30																																			
31	=Som(E31:L31)																						Totaal							600	=Som(W23:W30)				
32	=Som(E32:J32)				Openingsbalans												Openings-balans.						100	=C32-O32											
33					000	110	111	115	119	122	124	400	500	800	124	122	119	115	111	110	000														

Een nieuwe periode kan worden ingevoegd door een voorgaand (leeg) 'periode-blok' te kopiëren. Ook kunnen aan de onderkant rijen worden ingevoegd om eventueel nagekomen relevante feiten toe te voegen, wat vooral bij historisch onderzoek van pas kan komen.

Vroeger werd vanuit het journaal het *grootboek* bijge-
werkt, waarbij de totaalbedragen per rekeningnummer
werden genoteerd. Tegenwoordig kunnen we met een
muisklik de boekingsfeiten per periode op nummer sor-
teren. De volgende grootboekrekeningen zijn in het
voorbeeldjournaal opgenomen:

Balansrekeningen

- 000 Bezittingen
- 010 Kas
- 100 Eigen Vermogen
- 111 Bank (privé)
- 115 Zakenrekening
- 119 LETS rekening
- 122 Debiteuren
- 124 Crediteuren

Rekeningen van Verlies en Winst

- 400 Kosten
- 500 Werk
- 800 Inkomsten
- 999 Resultaat

600 Wordt gebruikt voor 'Controlegetallen',

Hoewel rekening 124, Crediteuren, tot de balansrekenin-
gen behoort, 'gedraagt' die zich min of meer als rekening
van 'Winst (eerst) en Verlies (later)'. Vandaar de ambi-
guïteit in aanduiding in kolommen K en O.

De boekingen kunnen aan het eind van een periode op
nummer gesorteerd worden, maar desgewenst ook eer-
der. Om altijd weer in chronologische volgorde terug te
kunnen sorteren wordt de *jaar-maand-dag* volgorde
aangehouden. Bij grote volumes kunnen daaraan nog uur
en minuut worden toegevoegd.

Het voorbeeld hierboven zou door een ZZP-er gebruikt
kunnen worden. Desgewenst wordt de *bandbreedte* uit-
gebreid met twee kolommen per extra rekeningnummer.
Zodra er kolommen buiten het beeldscherm vallen,
kunnen ook de eerste drie kolommen worden vastgezet
(in cel nr. E8) om transactiedetails in beeld te houden bij
scrollen naar rechts.

De boekingsfeiten worden per periode in een *vierkants-
telling* ingevuld. Nieuwe rijen worden naar behoefte inge-
voegd. De bedragen aan de vier hoekpunten moeten
gelijk zijn, anders is er iets niet in orde.
Deelnemers kunnen ieder hun eigen journaal bijhouden
en de relevante boekingsfeiten daaruit doorsturen aan de
naast hogere afdeling van een organisatie en, waar nodig,
vice versa.

Voorbeeldboekingen

Boekingsfeiten worden omschreven aan de debetkant, terwijl (in het spraakgebruik) voor de creditkant het voorzetsel 'aan', d.w.z. 'de titel van aankomst' wordt gebruikt. In het onderstaande vereenvoudigde voorbeeld is dit dan, in chronologische volgorde:

444	WATERVERBRUIK	-	111	aan Bank
446	Levensmiddelen	-	110	aan Kas
411	Bankkosten	-	111	aan Bank
446	Levensmiddelen	-	111	aan Bank
111	Bank	-	888	aan Salaris
110	Kas	-	111	aan Bank

Voorbeeldboekingen, Bandbreedte A t/m M

A	B, C	D	Kas	Bank	Kosten	Werk	Inkomsten	Bank	Kas	L	M
Datum	Omschrijving	Rek. Nr.	+	+	+	+	+	-/-	-/-	Rek. Nr.	Totalen
20220108	Waterverbruik	444	110	111	10,-		800	10,-		111	10,-
20220107	Restaurant X	446			27,-				27,-	110	27,-
20220103	Bankkosten	411			3,-			3,-		111	3,-
20220103	Supermarkt	446			35,-			35,-		111	35,-
20220102	Salaris	111		888,-		37	888,-			888	888,-
20220101	Kasopname	110	100,-					100,-		111	100,-
Totalen	1.063,-	600	100,-	888,-	75,-	37	888,-	148,-	27,-	600	1.063,-
2021	Afsluiting 2021										

We kunnen uit de boeking 'Salaris' opmaken dat het uurloon € 888,- : 37 = €24,- per uur bedraagt.

(1) Het e.e.a. is verder uitgewerkt in een Excel document dat op aanvraag beschikbaar is via email: sociocracy@aol.com

Over de geschiedenis van het dubbelzijdig boekhouden, zie bijv. <https://www.accountant.nl/magazines/accountant-2016-q1/luca-pacioli/#>

Portret van de wiskundige Luca da Pacioli (c.1445-1514) toegeschreven aan Jacopo de' Barbari (bron: wikipedia). Luca Pacioli omschreef als eerste het dubbelzijdig boekhouden. Leonardo da Vinci was een leerling van de wiskundige Pacioli. Da Vinci maakte de afbeelding van 'de mens van Vitruvius' in opdracht van Pacioli, die in zijn traktaat 'De divina proportione' de z.g. 'Vitruviusman' van de architect Vitruvius (85-20 v.Chr.) behandelde.

Indien onbestelbaar:
Laan van Nieuw Oost Indië 252,
2593 CD, Den Haag

*Vrede kan niet bewaard worden door middel van strijdkracht.
Het kan alleen bereikt worden door middel van ons verstand.*

Albert Einstein